

# Η Ελλάδα αλλάζει και σε περιμένει να επιστρέψεις

Μελέτη για την ελκυστικότητα της Ελλάδας  
για τους Έλληνες του εξωτερικού


**Greece Country Highlights**



# Περιεχόμενα

<b>1</b>	<b>Η ελληνική οικονομία σε ανοδική πορεία</b>	<b>6</b>
	1.1. Οικονομική επίδοση	
	1.2. Διάρθρωση της οικονομίας	
	1.3. Σημαντικές τάσεις	
	1.4. Προκλήσεις και ευκαιρίες	
	1.5. Τρέχον πλαίσιο ίδρυσης νέων επιχειρήσεων	
	1.6. Εργαλεία έμμεσης χρηματοδότησης	
	1.6.1. Η σημασία της χρηματοδότησης για μία νέα επιχείρηση	
	1.6.2. Επιχειρησιακά προγράμματα ΕΣΠΑ 2021-2027	
	1.6.3. Αναπτυξιακός Νόμος	
	1.6.4. Ταμείο Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας (Recovery and Resilience Facility)	
	1.7. Εργαλεία άμεσης χρηματοδότησης	
	1.7.1. Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα χρηματοδότησης «Ορίζοντας Ευρώπη»	
	1.8. Συμπέρασμα	
<b>2</b>	<b>Η ποιότητα ζωής στην Ελλάδα αναβαθμίζεται</b>	<b>22</b>
	2.1. Υγεία	
	2.2. Παιδεία	
	2.3. Ισότητα των φύλων και ομόφυλα ζευγάρια	
	2.4. Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής	
	2.5. Στήριξη των Ατόμων με Αναπηρία	
	2.6. Κοινωνική πολιτική	
	2.7. Κοινωνική στέγαση	
	.....	
<b>3</b>	<b>Η Πολιτεία εκσυγχρονίζεται</b>	<b>28</b>
	3.1. Ψηφιακή διακυβέρνηση (υπηρεσίες gov.gr)	
	3.2. MyConsullive	
	.....	
<b>4</b>	<b>Κίνητρα για τον επαναπατρισμό των Ελλήνων του εξωτερικού</b>	<b>32</b>
	4.1. Φορολογικά κίνητρα για μισθωτούς και επαγγελματίες	
	4.2. Μείωση των ποσοστών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για μισθωτούς	
	4.3. Digital Nomad Visa	
	4.4. Φορολογικά κίνητρα για φυσικά πρόσωπα μεγάλης οικονομικής επιφάνειας "HNWI"	
	4.5. Family offices	
	4.6. Φορολογικά κίνητρα σε «επενδυτικούς αγγέλους»	
	4.7. Φορολογικά κίνητρα για συνταξιούχους εξωτερικού	



A stylized light blue tree with a globe as its canopy, composed of blue and white diagonal stripes. The globe is positioned in the upper right quadrant. The tree's trunk and branches extend across the page, with leaves and a bird silhouette visible. The background is white.

Η επικαιροποιημένη έκδοση του “Greece Country Highlights” εντάσσεται στη στρατηγική μας για τη συστηματική ενημέρωση των Ελλήνων της διασποράς σχετικά με την ανάδειξη του τρέχοντος οικονομικοκοινωνικού πλαισίου της Ελλάδας, ως χώρας που δημιουργεί ευκαιρίες και που μπορεί να προσελκύσει την επιστροφή των Ελλήνων του εξωτερικού.

Το “Greece Country Highlights” αποτελεί έργο του μέλους της συμμαχίας μας, ΕΥ Ελλάδας, τη διοίκηση και τα στελέχη της οποίας ευχαριστώ ιδιαίτερα για την προσφορά τους στον κοινό μας στόχο. Με τη μελέτη αυτή επιχειρούμε να παρουσιάσουμε τις τάσεις, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες της ελληνικής οικονομίας και να ενημερώσουμε για τις δομικές αλλαγές που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στην οικονομία, την ανάπτυξη, την καινοτομία και τις κοινωνικές πολιτικές.

Η Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, έχει κάνει σημαντικά βήματα προς τη δημιουργία ενός σύγχρονου, δυναμικού και εξωστρεφούς περιβάλλοντος, το οποίο προάγει την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα. Οι πρωτοβουλίες της Πολιτείας για την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, την υποστήριξη

της νεοφυούς επιχειρηματικότητας, καθώς και οι φορολογικές ελαφρύνσεις, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός ελκυστικού επενδυτικού κλίματος και πολλών νέων θέσεων εργασίας. Παράλληλα, οι επενδύσεις σε υποδομές και οι συνεχείς προσπάθειες για την αναβάθμιση των υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης και της ενίσχυσης της διαφάνειας και της αξιοκρατίας, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός ασφαλούς και ευνοϊκού περιβάλλοντος για την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη.

Η Ελλάδα, μια χώρα με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και μοναδικό φυσικό περιβάλλον, με τις θετικές εξελίξεις και τις ευκαιρίες που δημιουργούνται, σταδιακά αναδεικνύεται ως ένας ελκυστικός προορισμός, όχι μόνο για τη γενιά του brain drain, αλλά και γενικότερα για τα talenta από όλο τον κόσμο που επιθυμούν να εργάζονται σε έναν τόπο που τους προσφέρει έναν ποιοτικό τρόπο ζωής.

Φιλοδοξούμε το “Greece Country Highlights” να αποτελέσει σημείο αναφοράς για όλους τους Έλληνες του εξωτερικού, εκπέμποντας το μήνυμα:

**«Η Ελλάδα αλλάζει και σε περιμένει να επιστρέψεις.»**

Εκ μέρους της Πρωτοβουλίας BrainReGain – Ελληνισμός Εν Δράσει,



**Κωνσταντίνος Κεσεντίς**  
Πρόεδρος Διοικητικού Συμβουλίου



1

Η ελληνική οικονομία  
σε ανοδική πορεία









## 1.1. Οικονομική επίδοση

Το 2023 η ελληνική οικονομία διατήρησε την αναπτυξιακή της δυναμική καταγράφοντας ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ 2,4%, έναντι 0,6% κατά μέσο όρο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-27). Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής<sup>1</sup>, παρά τις έντονες πληθωριστικές πιέσεις και την επιδείνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, η αύξηση του ΑΕΠ αναμένεται να ανέλθει στο 2,3% το 2024. Βασικές συνιστώσες της ανάπτυξης αποτέλεσαν, κυρίως, η εγχώρια ζήτηση, και συγκεκριμένα οι επενδύσεις, καθώς και οι ταξιδιωτικές εισπράξεις.

Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε κάτω από τα επίπεδα του 2010, κοντά στο 11,4% το 2023, χάρη στο πλήθος των μεταρρυθμίσεων της προηγούμενης δεκαετίας, που συνέβαλαν στην αύξηση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας, ενώ αναμένεται να μειωθεί περαιτέρω στο 9,9%, έως το 2025. Βασική πρόκληση για την οικονομία αποτέλεσαν οι έντονες πληθωριστικές πιέσεις, κυρίως, λόγω της ενεργειακής κρίσης και των γεωπολιτικών αναταραχών, με τον Εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή να ανέρχεται στο 9,3% το 2022, ενώ αποκλιμακώθηκε στο 3,2% τον Ιανουάριο του 2024 και αναμένεται να περιοριστεί στο 2,1% το 2025.

### Προοπτική ελληνικής οικονομίας

	2022	2023	2024	2025
<b>ΑΕΠ (ετήσια μεταβολή)</b>				
	5,6%	2,4%	2,3%	2,2%
 *	3,4%	0,6%	1,3%	1,7%
<b>Ανεργία</b>				
	12,5%	11,4%	10,7%	9,9%
	6,2%	6%	6%	5,9%
<b>Πληθωρισμός</b>				
	9,3%	4,3%	2,8%	2,1%
	9,2%	6,5%	3,5%	2,4%

\*EE-27

Πηγή: European Commission, "Autumn 2023, Economic Forecasts", Νοέμβριος 2023 | Eurostat



## 1.2. Διάρθρωση της οικονομίας

Η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από συγκέντρωση, κυρίως, πολύ μικρού μεγέθους επιχειρήσεων. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις θεωρούνται η ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας, αντιπροσωπεύοντας σχεδόν το 99,9% του συνόλου των επιχειρήσεων και συμβάλλοντας στο 83,5% της συνολικής απασχόλησης της χώρας.

Συγκεκριμένα, οι επιχειρήσεις με λιγότερους από 10 εργαζόμε-

νους (Micro) αποτελούν σχεδόν το 94,4% του συνόλου των επιχειρήσεων της χώρας (έναντι 93,5% στην ΕΕ των 27, κατά μέσο όρο), αντιπροσωπεύοντας το 46,6% των θέσεων απασχόλησης της χώρας (έναντι 29,4% στην ΕΕ των 27, κατά μέσο όρο)<sup>2</sup>. Η μεγαλύτερη παρουσία πολύ μικρών επιχειρήσεων στην Ελλάδα συνδέεται και με τον μεγάλο αριθμό των αυτοαπασχολούμενων, που αποτελούν περίπου το 30% των εργαζόμενων<sup>3</sup>.

### Micro\* επιχειρήσεις στην Ελλάδα

		
<b>Micro επιχειρήσεις (% του συνόλου των επιχειρήσεων)</b>	94,4%	93,5%
<b>Προστιθέμενη αξία (% ετήσιου ΑΕΠ)</b>	17,5%	18,6%
<b>Απασχόληση (% του συνόλου των εργαζόμενων)</b>	46,6%	29,4%

\* Επιχειρήσεις με λιγότερους από 10 εργαζόμενους

\*\* EE-27

Πηγή: European Commission, "2023 SME Country Fact Sheet, Greece", 27 Ιουνίου 2023

1. Πηγή: European Commission, "Autumn 2023 Economic Forecast", Νοέμβριος 2023 | Eurostat

2. Πηγή: European Commission, "2023 SME Country Fact Sheet, Greece" 27 Ιουνίου 2023

3. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, "Ομιλία του Διοικητή Γιάννη Στουρνάρα: «Ο ρόλος των μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) στην Ελληνική Οικονομία» στο συνέδριο που διοργανώνει η ΓΣΕΒΕΕ και το ΕΕΑ: «Οι προκλήσεις των μικρών επιχειρήσεων σε ένα μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον»", 22 Σεπτεμβρίου 2023

Οι υπηρεσίες αποτελούν τον κυρίαρχο τομέα της ελληνικής οικονομίας, αντιπροσωπεύοντας πάνω από τα 3/4 της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (ΑΠΑ). Η ναυτιλία και ο τουρισμός αποτελούν τους μεγαλύτερους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, γεγονός που συνεπάγεται ότι η Ελλάδα είναι ιδιαίτερα ευάλωτη, τόσο σε κάθε επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου, όσο και σε περιφερειακούς γεωπολιτικούς κινδύνους.

Ο τομέας της μεταποίησης αντιπροσωπεύει περίπου το 10% της συνολικής ΑΠΑ και το 8% της συνολικής απασχόλησης της χώρας. Ο τομέας της γεωργίας αντιπροσωπεύει, αντίστοιχα, μόνο το 4% της ΑΠΑ, ωστόσο εξακολουθεί να παρουσιάζει δυσανάλογη σημαντικότητα, καθώς αντιπροσωπεύει κοντά στο 11% της συνολικής απασχόλησης της Ελλάδας.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η ελληνική οικονομία είναι, σε μεγάλο βαθμό, μία κατακερματισμένη οικονομία, χαρακτηριζόμενη, κυρίως, από χαμηλή παραγωγικότητα και χαμηλή ανταγωνιστικότητα στις διεθνείς αγορές.

### 1.3. Σημαντικές τάσεις

Η ελληνική οικονομία σταδιακά ανακάμπτει, οδηγούμενη, κυρίως, από την εγχώρια ζήτηση και την πολύ καλή επίδοση του τουρισμού. Οι επιπτώσεις της ενεργειακής κρίσης και του αυξημένου πληθωρισμού περιορίζουν τη δυναμική της οικονομίας, ωστόσο αναμένεται να εξομαλυνθούν έως το 2025, ενώ η προσδοκώμενη ισχυρή ώθηση από το **Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» (ΣΑΑ)**, αναμένεται να διατηρήσει αυτή τη δυναμική μελλοντικά.

## Ελληνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Ελλάδα 2.0)

103

επενδύσεις

76

μεταρρυθμίσεις

4

πυλώνες

22

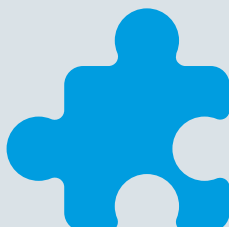
άξονες



Πράσινη  
μετάβαση



Ψηφιακή  
Μετάβαση



Απασχόληση - Δεξιότητες  
- Κοινωνική συνοχή



Ιδιωτικές επενδύσεις και  
μετασχηματισμός οικονομίας

€36 δισ.

συνολικός προϋπολογισμός (€17,7 δισ. σε δάνεια και €18,2 δισ. σε επιχορηγήσεις)\*

€14,7 δισ.

έχει λάβει η Ελλάδα έως τον Ιανουάριο 2024 (προχρηματοδότηση €3,9 δισ. και τρεις δόσεις €3,6 δισ. έκαστη)

Πηγή: Ελλάδα 2.0, «Με μια ματιά», Ιανουάριος 2024

\*Σημείωση: Συμπεριλαμβανομένων και των πόρων του RepowerEU κατόπιν έγκρισης του αναθεωρημένου Σχεδίου Ελλάδα 2.0 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 8 Δεκεμβρίου 2023



## Το Σχέδιο «Ελλάδα 2.0»

Το ΣΑΑ αποτελείται από κεφάλαια του Next Generation EU (NGEU) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), ύψους €36 δισ.<sup>4</sup> για την περίοδο 2021-2026, και αναμένεται να ενισχύσει την οικονομική δραστηριότητα και την παραγωγικότητα μέσω επενδύσεων στην πράσινη μετάβαση, την αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων και υποδομών, καθώς και μέσω της στήριξης επενδύσεων από επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα<sup>5</sup>.

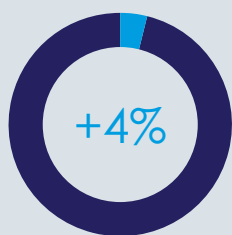
Οι πόροι που έχουν εισρεύσει στη χώρα μας από το πολύτιμο αναπτυξιακό εργαλείο του ΣΑΑ ανέρχονται στα €14,7 δισ., συμπεριλαμβανομένης της προχρηματοδότησης που έλαβε η Ελλάδα τον Αύγουστο του 2021 (€3,9 δισ.), και των τριών δόσεων που έλαβε τον Απρίλιο του 2022, τον Ιανουάριο του

2023, και τον Δεκέμβριο του 2024 (€3,6 δισ. έκαστη)<sup>6</sup>. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα αποτέλεσε μία από τις πρώτες χώρες που έσπευσαν να αξιοποιήσουν τα κονδύλια του Ταμείου, οδηγώντας σε – συγκριτικά – ταχεία εκταμίευση των δόσεων.

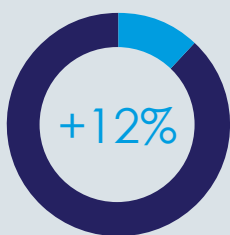
## Οι επιδόσεις του τουρισμού

Παρά τις πληθωριστικές πιέσεις και τις καταστροφικές πυρκαγιές που έπληξαν τη χώρα στην κορύφωση της τουριστικής περιόδου, ο **ελληνικός τουρισμός** διατήρησε την αναπτυξιακή δυναμική του το 2023, με τις επιδόσεις να ξεπερνούν τα προ πανδημίας επίπεδα. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2023, οι αφίξεις και οι ταξιδιωτικές εισπράξεις κατέγραψαν αύξηση κατά 4% και 12%, αντίστοιχα, σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019<sup>7</sup>.

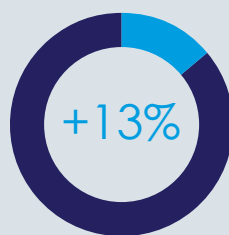
### Επίδοση ελληνικού τουρισμού, Ιανουάριος-Νοέμβριος 2023, έναντι αντίστοιχης περιόδου 2019



Συνολικές  
αφίξεις



Ταξιδιωτικές  
εισπράξεις



Διεθνείς αφίξεις  
σε αεροδρόμια



Μερίδιο αγοράς σε σχέση  
με ανταγωνίστριες χώρες

Πηγή: GBR Consulting, "Greek Hospitality Industry Performance, 2023 Q4", Ιανουάριος 2024

Αξίζει να σημειωθεί ότι, ο τουρισμός στην Ελλάδα ανέκαμψε ταχύτερα το 2022, σε όρους αφίξεων, συγκριτικά με άλλες ανταγωνίστριες αγορές της Μεσογείου, όπως η Κροατία, η Ισπανία, η Μάλτα, η Γαλλία και η Κύπρος, ενώ ταυτόχρονα κατέγραψε μία από τις ισχυρότερες τάσεις ανάπτυξης κατά το 2023, μαζί με την Τουρκία και την Πορτογαλία.



4. Συμπεριλαμβανομένων και των πόρων του RepowerEU κατόπιν έγκρισης του αναθεωρημένου Σχεδίου Ελλάδα 2.0 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 8 Δεκεμβρίου 2023

5. Πηγή: Ελλάδα 2.0, «Με μια ματιά», Ιανουάριος 2024

6. Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, «Η σημασία της αξιοποίησης των ευρωπαϊκών πόρων για την ελληνική οικονομία και την κοινωνία», Ιανουάριος 2024

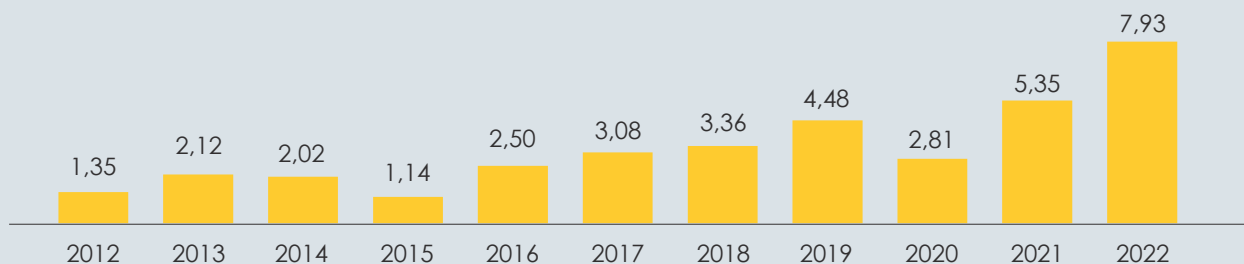
7. Πηγή: GBR Consulting, "Greek Hospitality Industry Performance, 2023 Q4", Ιανουάριος 2024

## Η ελκυστικότητα της Ελλάδας ως επενδυτικού προορισμού

Η επιδείνωση του επενδυτικού κλίματος εξαιτίας των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία, του υψηλού πληθωρισμού, των υψηλών επιτοκίων και της αύξησης των τιμών της ενέργειας, συνέβαλαν στην επιβράδυνση των παγκόσμιων ροών **άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ)**<sup>8</sup> κατά το 2022<sup>9</sup>. Παρ' όλα αυτά, η ελκυστικότητα της χώρας ως

επενδυτικού προορισμού συνεχίζει να βελτιώνεται, επιτυγχάνοντας ρεκόρ καθαρών εισροών ΑΞΕ το 2022 (€7,9 δισ., αύξηση 77% σε σχέση με το 2019), υποδηλώνοντας την ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας και τις επιτυχημένες προσπάθειες που καταβάλλονται τα τελευταία έτη για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στη χώρα<sup>10</sup>.

### Καθαρές εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα (€ δισ.)



Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, «Ξένες άμεσες επενδύσεις», Ιανουάριος 2024

Σύμφωνα με έρευνα της ΕΥ Ελλάδος<sup>11</sup>, στην οποία συμμετείχαν 250 στελέχη επιχειρήσεων από ολόκληρο τον κόσμο, η διάθεση για επενδύσεις στην Ελλάδα ενισχύεται για τρίτο

συνεχόμενο έτος, με δύο στις πέντε επιχειρήσεις (40%) να σχεδιάζουν επενδύσεις ή επέκταση των δραστηριοτήτων τους στη χώρα το 2024.

## Ιδιωτικοποιήσεις

Πρόοδο παρουσιάζουν οι **ιδιωτικοποιήσεις**, με τα εκτιμώμενα έσοδα του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ) για το 2024, να ανέρχονται σε €5,8 δισ. – σημαντικά υψηλότερα από τα αντίστοιχα της περιόδου 2021-2023, όπου κυμαίνονταν μεταξύ €0,4 δισ. - €0,6 δισ. ετησίως. Τα σημαντικότερα έργα για το 2024 αφορούν την παραχώρηση της Αττικής Οδού (€3,27 δισ.) και της

Εγνατίας Οδού (€1,35 δισ.), καθώς και την πώληση του 30% των μετοχών του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών και του 67% των μετοχών των λιμένων Ηρακλείου και Βόλου. Σημειώνεται ότι, μέρος των εκτιμώμενων εσόδων για το 2024 προέρχεται από την καθυστέρηση της ολοκλήρωσης ορισμένων ιδιωτικοποιήσεων το 2023, όπως η παραχώρηση της Εγνατίας Οδού<sup>12</sup>.



8. Σημείωση: Άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) πραγματοποιούνται όταν μια εταιρεία, πολυεθνική εταιρεία ή ιδιώτης από μια χώρα επενδύει σε περιουσιακά στοιχεία άλλης χώρας ή αναλαμβάνει μερίδιο συμμετοχής στις εταιρείες της

9. Πηγή: Global Investment Trends Monitor, No. 45, United Nations Conference on Trade and Development, 6 Μαρτίου 2023

10. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, «Ξένες άμεσες επενδύσεις», Ιανουάριος 2024

11. Πηγή: ΕΥ Ελλάδος, "Attractiveness Survey Ελλάδα 2023", Οκτώβριος 2023

12. Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, «Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2024», Νοέμβριος 2023

## Το ελληνικό οικοσύστημα καινοτομίας

Το οικοσύστημα καινοτομίας είναι μοχλός για τη δημιουργία προστιθέμενης αξίας και εξωστρεφούς επιχειρηματικότητας και βρίσκεται στον πυρήνα της επιχειρηματικής ανάπτυξης. Ξεκινώντας σχεδόν από το μηδέν το 2010, το ελληνικό οικοσύστημα νεοφυών επιχειρήσεων, πλέον, αριθμεί 2.100-2.500 επιχειρήσεις<sup>13</sup>, καταγράφοντας ραγδαίους ρυθμούς ανάπτυξης κατά την τελευταία πενταετία, με τη συνολική του αξία να ανέρχεται άνω των \$8,2 δισ. το 2022<sup>14</sup>. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, το 2022, η Ελλάδα εξασφάλισε περίπου το 40% της συνολικής χρηματοδότησης νεοφυών επιχειρήσεων που κατευθύνθηκε στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης<sup>15</sup>.



## Ελληνικό οικοσύστημα νεοφυών επιχειρήσεων (2022)

2,1-2,5 χιλ.

νεοφυείς επιχειρήσεις

\$8,2 δισ.

συνολική αξία  
(από \$1,1 δισ. το 2017)

46<sup>η</sup>

θέση σε παγκόσμια  
κατάταξη (48<sup>η</sup> το 2021)

40%

της συνολικής  
χρηματοδότησης startups  
στη Ν.Α. Ευρώπη

Πηγές:

Foundation & HDBI, "Start-ups in Greece, Venture Financing Report 2023-2024", Δεκέμβριος 2023

Global Startup Ecosystem Index 2023, StartupBlink

Παρατηρητήριο Περιφερειακών Πολιτικών, Ιανουάριος 2023

13. Πηγή: Η καινοτομία/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες, Ιωάννα Σαπφώ Πεπελάση, Ομότιμη Καθηγήτρια Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Παρατηρητήριο Περιφερειακών Πολιτικών, Ιανουάριος 2023

14. Πηγή: Foundation & HDBI, "Start-ups in Greece, Venture Financing Report 2023-2024", Δεκέμβριος 2023

15. Πηγή: Startup Greece, "Greek Startups in 2022 in a nutshell", Ιανουάριος 2023



#### 1.4. Προκλήσεις και ευκαιρίες

Η εφαρμογή **διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων** συνεχίστηκε με ικανοποιητικό ρυθμό σε διάφορους τομείς πολιτικής, εντός του 2023. Στόχος της κυβέρνησης για την τρέχουσα τετραετία αποτελεί η εφαρμογή μεταρρυθμίσεων σε βασικούς τομείς της οικονομίας, με σκοπό τη βελτίωση του επιχειρηματικού και οικονομικού περιβάλλοντος και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, στην επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης, την ενίσχυση της δημόσιας υγείας και ασφάλειας, καθώς και στην ενίσχυση των πόρων και διαδικασιών για την αποτελεσματικότερη πρόληψη και αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

##### Δημογραφικές τάσεις και αγορά εργασίας

Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσμενείς **δημογραφικές τάσεις** της χώρας, η διατήρηση της αναπτυξιακής πορείας της οικονομίας (σε μέσο-μακροπρόθεσμο ορίζοντα) προϋποθέτει την αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας των κοινωνικών ομάδων που υποεκπροσωπούνται (γυναίκες, νέοι, ΑμεΑ), καθώς και την προσέλκυση ειδικευμένων εργαζόμενων από το εξωτερικό.

##### Εκπαίδευση, εξειδίκευση και σύνδεση με την αγορά εργασίας

Απαραίτητη κρίνεται και η περαιτέρω ενίσχυση των **δεξιοτήτων** του **εργατικού δυναμικού**, βάσει των σύγχρονων

αναγκών και ιδιαιτεροτήτων της οικονομίας, με σκοπό την αύξηση της παραγωγικότητας. Παράλληλα, κρίσιμη χαρακτηρίζεται και η στενότερη διασύνδεση του ακαδημαϊκού οικοσυστήματος με τους φορείς της αγοράς, η οποία ενδεχομένως θα ενισχυθεί, σε έναν βαθμό, με τον νόμο 4864/2021, βάσει του οποίου οι πανεπιστημιακοί δύνανται, πλέον, να συμμετέχουν σε διοικητικά συμβούλια νεοφυών επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, καθιερώθηκε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο για τη δημιουργία και τη λειτουργία τεχνοβλαστών (spin-offs), με έμφαση στην εμπορική αξιοποίηση του ερευνητικού έργου που παράγεται στη χώρα.

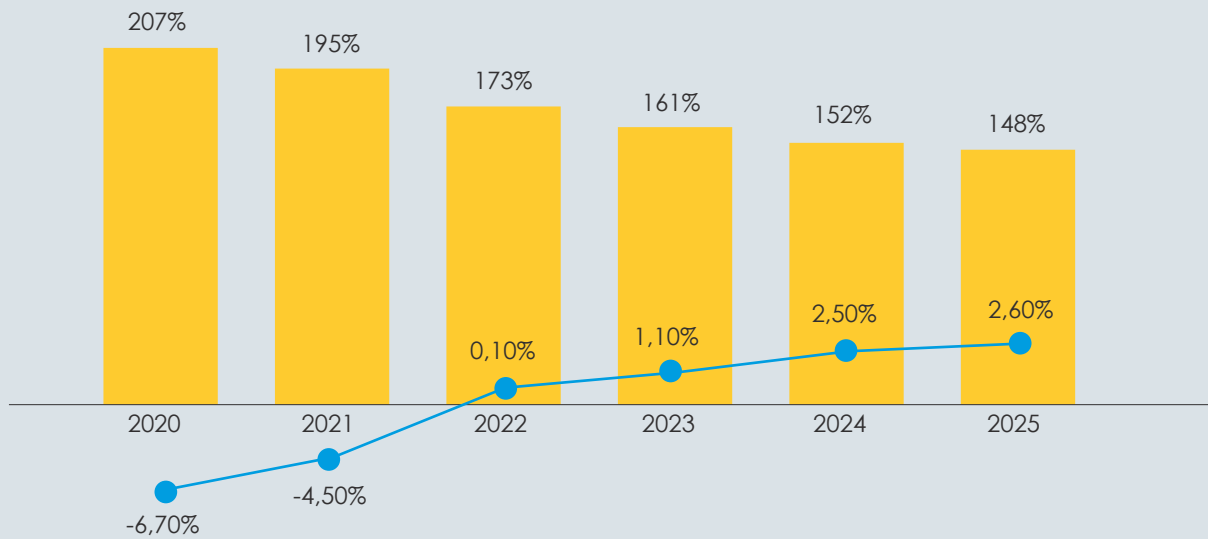
##### Δημόσιο χρέος

Ο κίνδυνος **δημόσιου χρέους** (sovereign risk) έχει μειωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, καθώς οι εξωτερικές ανισορροπίες έχουν αμβλυνθεί και το δημοσιονομικό έλλειμμα έχει περιοριστεί. Ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ υποχώρησε στο 161% το 2023, από 207% το 2020, ενώ αναμένεται περαιτέρω αποκλιμάκωση στο 148% έως το 2025. Σύμφωνα με πρώτες εκτιμήσεις, το πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης αναμένεται να ανέλθει στα €2,1 δισ. για το 2023, έναντι του αρχικού στόχου για πλεόνασμα €1,1 δισ., κυρίως, χάρη στην καλύτερη απόδοση των φόρων εισοδήματος<sup>16</sup>.

16. Πηγή: newmoney.gr, «Προϋπολογισμός: Ξεπέρασε τις προσδοκίες το πρωτογενές πλεόνασμα, στα 2,1 δισ.», 15 Φεβρουαρίου 2024



## Εξέλιξη δημόσιου χρέους και πρωτογενούς ισοζυγίου γενικής κυβέρνησης



■ Δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ)  
■ Πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)

Πηγή: European Commission, "Autumn 2023 Economic Forecast", Νοέμβριος 2023



Η διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και συνέπειας, ο ρυθμός των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, η ισχυρότερη από την αναμενόμενη οικονομική ανάπτυξη, καθώς και η περαιτέρω μείωση του όγκου των μη εξυπηρετούμενων δανείων, συνέβαλαν στην επαναφορά της Ελλάδας στην επενδυτική βαθμίδα, από πολλαπλούς οίκους αξιολόγησης (μεταξύ των οποίων οι Fitch, S&P, DBRS, κ.ά.), ύστερα από 13 χρόνια.

Η σημαντική αύξηση των **ΑΞΕ** τα τελευταία έτη είναι ενδεικτική της αυξανόμενης εμπιστοσύνης στις οικονομικές προοπτικές της Ελλάδας και καταδεικνύει ότι η χώρα γίνεται ολοένα και πιο ελκυστικός προορισμός για τους ξένους επενδυτές. Ωστόσο, σε ένα περιβάλλον ισχυρού ανταγωνισμού, όπου μικρές και μεγάλες οικονομίες διεκδικούν μεγαλύτερο μερίδιο των επενδύσεων, η διατήρηση της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης της Ελλάδας θα εξαρτηθεί από την ικανότητά της να κεφαλαιοποιήσει τη δυναμική της και να συνεχίσει να προσελκύει ΑΞΕ υψηλής προστιθέμενης αξίας, οι οποίες δύνανται να ενισχύσουν σημαντικά την ανταγωνιστικότητα της χώρας και τον ρόλο της στις διεθνείς αγορές.

### Χρηματοδότηση ΜμΕ

Μέσω του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, σημαντική χρηματοδότηση θα κατευθυνθεί προς τις **μικρομεσαίες επιχειρήσεις** (ΜμΕ). Προβλέπεται ότι πάνω από €1,7 δισ. σε επιδοτήσεις θα κατευθυνθούν προς τις ΜμΕ, καλύπτοντας ανάγκες όπως η ψηφιοποίηση, η κατάρτιση των εργαζόμενων και η ενεργειακή αποδοτικότητα. Διαθέσιμα είναι και επιπρόσθετα εργαλεία όπως το ΕΣΠΑ, το «Ερευνώ-Δημιουργώ-Καινοτομώ», ο Αναπτυξιακός Νόμος, το Ταμείο «Φαιστός», χαμηλότοκα ή εγγυοδοτούμενα δάνεια από την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα (Ταμείο Εγγυοδοσίας Καινοτομίας, συνολικών δανείων €140 εκατ. με στόχο τη στήριξη καινοτόμων ΜμΕ), κ.ά. Η αξιοποίηση της πληθώρας των χρηματοδοτικών εργαλείων αποτελεί σημαντική ευκαιρία για τον εκσυγχρονισμό και τη μεγέθυνση των ΜμΕ, με βασική προϋπόθεση την αποτελεσματική απορρόφηση και διαχείριση των διαθέσιμων κονδυλίων.

### Αναδυόμενες προκλήσεις και ευκαιρίες ελληνικής οικονομίας



Υλοποίηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων



Επιπτώσεις κλιματικής αλλαγής



Ανάπτυξη δεξιοτήτων και εργατικό δυναμικό



Επιδεινούμενες δημογραφικές τάσεις



Αποκλιμάκωση πληθωριστικών πιέσεων



Άμβλυνση κόστους δανεισμού



Βιωσιμότητα δημόσιου χρέους



Εκσυγχρονισμός και μεγέθυνση ΜμΕ



Προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων



Υλοποίηση στρατηγικών επενδύσεων



Διατηρήσιμη ανάπτυξη τουρισμού και διαφοροποίηση οικονομίας



Προώθηση καινοτομίας και εκσυγχρονισμός παραγωγικών μοντέλων

## Οι προοπτικές του ελληνικού τουρισμού

Τα επόμενα χρόνια, αναμένεται να πραγματοποιηθούν στην Ελλάδα σημαντικές επενδύσεις στον τομέα του τουρισμού, εστιασμένες στη μετατροπή του παραδοσιακού τουριστικού μοντέλου (sun & beach), σε μία σειρά προϊόντων υψηλότερης αξίας. Για τον σκοπό αυτό, θα πρέπει να εφαρμοστούν σημαντικές στρατηγικές πρωτοβουλίες βελτίωσης, εστιάζοντας στην επέκταση της τουριστικής περιόδου, στην αύξηση της μέσης ημερήσιας δαπάνης, καθώς και στο άνοιγμα νέων επικερδών αγορών στον τουριστικό τομέα. Οι μακροχρόνιες προοπτικές του ελληνικού τουρισμού θα πρέπει να στηριχθούν, μεταξύ άλλων, στην επιτάχυνση των επενδύσεων, με σκοπό τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, στην περαιτέρω ανάπτυξη των εθνικών υποδομών, στη διαχείριση και στρατηγική προώθηση προορισμών λαμβάνοντας υπόψη τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τις τοπικές ανάγκες, στη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των δεξιοτήτων, καθώς και στην έμπρακτη και στοχευμένη στήριξη των επιχειρήσεων για τη μετάβασή τους σε βιώσιμα μοντέλα ανάπτυξης.

## Στρατηγικές επενδύσεις

Το πλαίσιο των **στρατηγικών επενδύσεων** (Enterprise Greece) δύναται να ενισχύσει την απασχόληση, την παραγωγική ανασυγκρότηση και την ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της χώρας, όπως και να συμβάλει στην επίτευξη εθνικών στόχων<sup>17</sup>. Βασικοί στόχοι της πρωτοβουλίας αποτελούν η προσέλκυση επενδυτικών κεφαλαίων, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας, η προώθηση της καινοτομίας, η εξοικονόμηση φυσικών πόρων στην προοπτική της κυκλικής οικονομίας και της υψηλής προστιθέμενης αξίας, ιδίως σε τομείς οικονομικών δραστηριοτήτων διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων ή υπηρεσιών. Στις αρχές του 2023, η Διυπουργική Επιτροπή Στρατηγικών Επενδύσεων ενέκρινε πέντε νέες στρατηγικές επενδύσεις συνολικού προϋπολογισμού άνω των €820 εκατ., με τον συνολικό προϋπολογισμό από το 2019 να έχει υπερβεί τα €9 δισ., για 42 εγκεκριμένες στρατηγικές επενδύσεις<sup>18</sup>.

## Πληθωριστικές πιέσεις και κόστος δανεισμού

Παρά την υποχώρηση των διεθνών τιμών της ενέργειας από τον Οκτώβριο του 2022, έντονες παραμένουν οι **πληθωριστικές πιέσεις** στα είδη διατροφής, με την αποκλιμάκωσή τους να αναμένεται να είναι σχετικά αργή. Οι συσσωρευθείσες πληθωριστικές πιέσεις μέσα στο 2022 και οι μεγάλες αυξήσεις στα ενεργειακά αγαθά και στα είδη διατροφής, έχουν διαχυθεί στις υπηρεσίες και στα μη ενεργειακά βιομηχανικά αγαθά, με αποτέλεσμα να διατηρούνται οι ανοδικές πιέσεις στον πυρήνα του πληθωρισμού. Στην περίπτωση που οι διαταραχές στον ενεργειακό εφοδιασμό ή οι υψηλές τιμές συνεχιστούν, ή είναι πιο σοβαρές από ό,τι προβλέπεται, η κατανάλωση και η παραγωγή θα αποδυναμωθούν, και τα δημόσια οικονομικά θα δεχθούν μεγαλύτερες πιέσεις<sup>19</sup>. Η συσταλτική νομισματική πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αποτέλεσε το βασικό όχημα για τον περιορισμό των πληθωριστικών πιέσεων, οι οποίες, σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναμένεται να αποκλιμακωθούν κοντά στον στόχο (2%) στη ζώνη του Ευρώ κατά το 2025. Εφόσον οι πληθωριστικές πιέσεις αποδειχθούν πιο επίμονες ή δεν παρουσιάσουν τον επιθυμητό ρυθμό αποκλιμάκωσης, ενδεχομένως να χρειαστούν επιπλέον αυξήσεις των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ, οδηγώντας στην περαιτέρω αύξηση του κόστους δανεισμού στην Ευρώπη και, κατ' επέκταση, στην Ελλάδα, επιβαρύνοντας τον προϋπολογισμό των νοικοκυριών και επιχειρήσεων, και επιβραδύνοντας τον ρυθμό υλοποίησης των επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης.

## Κλιματική αλλαγή και βιώσιμη ανάπτυξη

Η εφαρμογή ενός συνολικού σχεδίου για την προσαρμογή της οικονομίας και τον μετριασμό των επιπτώσεων της **κλιματικής αλλαγής**, είναι επιτακτική για τη διατήρηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Η συχνότητα και η ένταση των ακραίων καιρικών φαινομένων και των φυσικών καταστροφών, απαιτούν την καλύτερη οργάνωση και ετοιμότητα του κρατικού μηχανισμού, την ύπαρξη διαθέσιμων δημόσιων πόρων για την πρόληψη και αντιμετώπιση των επιπτώσεων και καταστροφών, καθώς και τον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση των βασικών υποδομών, με σκοπό τη διασφάλιση της αδιάλειπτης λειτουργίας τους. Επιπροσθέτως, οι στόχοι που τίθενται σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο στο πλαίσιο της πράσινης και ενεργειακής μετάβασης, σε συνδυασμό με τις αλλαγές στις καταναλωτικές τάσεις προς βιώσιμα/πράσινα προϊόντα, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη αλλαγής των επιχειρηματικών μοντέλων, με γνώμονα την αειφορία και τη βιώσιμη ανάπτυξη και, κατ' επέκταση, την υλοποίηση σημαντικών επενδύσεων.

17. Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, «Στρατηγικές Επενδύσεις»

18. Πηγή: Capital.gr, «Εγκρίθηκαν πέντε νέες στρατηγικές επενδύσεις ύψους άνω των €820 εκατ.», Μάιος 2023

19. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2022-2023», Ιούνιος 2023



## 1.5. Τρέχον πλαίσιο ίδρυσης νέων επιχειρήσεων

Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των νεοφυών επιχειρήσεων, αποτελούν την κινητήριου δύναμη της οικονομίας, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς συμβάλλουν σημαντικά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην προώθηση της καινοτομίας, στην παραγωγή προστιθέμενης αξίας και έχουν σημαντική συνεισφορά στο ΑΕΠ.

Δεδομένης της σημασίας τους για την οικονομία της Ευρώπης, οι ΜμΕ αποτελούν μείζονα πολιτική προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία υλοποιεί στοχευμένες

ενέργειες για την προώθηση της επιχειρηματικότητας, της εξωστρέφειας και της καινοτομίας στις ΜμΕ. Η ΕΕ διαθέτει διάφορα χρηματοδοτικά προγράμματα ανάλογα με τη φύση της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Υπάρχουν δύο διαφορετικές μορφές χρηματοδότησης: η άμεση και η έμμεση. Στην άμεση χρηματοδότηση, η διαχείριση των άμεσων χρηματοδοτικών κονδυλίων γίνεται από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, ενώ στην έμμεση χρηματοδότηση, από τις εθνικές και περιφερειακές αρχές.

## 1.6. Εργαλεία έμμεσης χρηματοδότησης

### 1.6.1. Η σημασία της χρηματοδότησης για μία νέα επιχείρηση

Κάθε επιχειρηματική ιδέα για να υλοποιηθεί, να αναπτυχθεί και να πετύχει, χρειάζεται επιμονή, στρατηγική και, πρωτίστως, κεφάλαιο. Η εύρεση χρηματοδότησης συνιστά μία από τις μεγαλύτερες και, ταυτόχρονα, σημαντικότερες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει μία νέα επιχείρηση. Τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει ένας νέος επιχειρηματίας λαμβάνοντας στήριξη από τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία είναι πολλά.

Ποιες είναι, όμως, συγκεκριμένα, οι δυνατότητες αξιοποίησης των διαθέσιμων χρηματοδοτήσεων και λοιπών κινήτρων που οι νέοι επενδυτές μπορούν να αξιοποιήσουν για να διεισδύσουν στην ελληνική αγορά με νέα προϊόντα, νέες τεχνολογίες, μεγαλύτερη προβολή και δικτύωση, αλλά και βελτιωμένες χρηματοροές;



### Ποιοι ενισχύονται;

- » Νέες (και υφιστάμενες) επιχειρήσεις
- » Συνεργατικά σχήματα

### Τι ενισχύεται;

- » Κτηριακές υποδομές
- » Προμήθεια επαγγελματικού εξοπλισμού
- » Προμήθεια μεταφορικών μέσων
- » Προμήθεια λογισμικού
- » Λειτουργικές δαπάνες
- » Κεφάλαιο κίνησης
- » Προβολή και προώθηση εξαγωγών
- » Συστήματα πιστοποίησης
- » Μισθολογικό κόστος
- » Οργανωτικά συστήματα
- » Εξωτερικοί συνεργάτες

### Τι είδους ενίσχυση παρέχεται;

- » Επιχορήγηση
- » Επιστρεπτές ενισχύσεις (δάνεια)
- » Φορολογική απαλλαγή
- » Επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης
- » Επιδότηση επιτοκίου
- » Επιδότηση κόστους δημιουργούμενης απασχόλησης
- » Χρηματοδότηση επιχειρηματικού κινδύνου

### Εργαλεία χρηματοδότησης

- » ΕΣΠΑ (2021-2027)
- » Νέος Αναπτυξιακός Νόμος – Ελλάδα 2.0
- » Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας



### 1.6.2. Επιχειρησιακά προγράμματα ΕΣΠΑ 2021-2027

Το ΕΣΠΑ 2021-2027, με τίτλο «Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027», βρίσκεται στη φάση υλοποίησης, έχοντας ως κεντρικό στόχο την ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού της οικονομίας, των υποδομών, των ανθρώπινων δεξιοτήτων, και την ενδυνάμωση της κοινωνικής προστασίας.

Τα έργα/δράσεις που χρηματοδοτούνται από το ΕΣΠΑ, λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες της χώρας και απαντούν στις διαρθρωτικές υστερήσεις της ελληνικής οικονομίας.

Προβάλλονται, ως συνολική πολιτική, οι προτεραιότητες και δράσεις που θα υλοποιηθούν και οι οποίες ως σκοπούς έχουν τη γόνιμη μετάβαση σε μία:

- ▶ «πιο έξυπνη» Ελλάδα - 20% των πόρων
- ▶ «πιο πράσινη» Ελλάδα - 27% των πόρων
- ▶ «πιο διασυνδεδεμένη» Ελλάδα - 8% των πόρων
- ▶ «πιο κοινωνική» Ελλάδα - 30% των πόρων
- ▶ Ελλάδα πιο κοντά στους πολίτες της - 6% των πόρων
- ▶ δίκαιη μετάβαση των περιοχών μετά την απολιγνιτοποίηση - 7% των πόρων

Το «ΕΣΠΑ 2021-2027» έχει ισχυρό αναπτυξιακό αποτύπωμα μέσα από δράσεις και έργα υψηλής προστιθέμενης αξίας και με πολλαπλασιαστικά οφέλη, τόσο για την κοινωνία, όσο και για την οικονομία. Αποτελείται από 22 Προγράμματα, από τα οποία 9 είναι Τομεακά και 13 Περιφερειακά:

- ▶ Τα **Τομεακά Προγράμματα** αφορούν έναν ή περισσότερους τομείς και έχουν ως γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής όλη τη χώρα.
- ▶ Τα **Περιφερειακά Προγράμματα**, ένα για κάθε μία από τις ελληνικές Περιφέρειες, περιλαμβάνουν δράσεις περιφερειακής εμβέλειας.

Επιπλέον, υλοποιούνται πέντε **Προγράμματα Εδαφικής Συνεργασίας**.

Συγκεκριμένα, στις επιλέξιμες ενέργειες των νέων επιχειρήσεων περιλαμβάνονται η απόκτηση παγίων στοιχείων ενεργητικού, καθώς και λοιπές δαπάνες, όπως: εργασίες ανέγερσης και εκσυγχρονισμού κτηριακών εγκαταστάσεων, εργασίες διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου, προμήθεια νέων σύγχρονων μηχανημάτων, λοιπού εξοπλισμού και μεταφορικών μέσων, απόκτηση/μεταφορά και χρήση δικαιωμάτων τεχνογνωσίας ή και αδειών εκμετάλλευσης, πιστοποίηση συστημάτων διασφάλισης, προμήθεια και εγκατάσταση λογισμικών προγραμμάτων, δαπάνες προβολής/προώθησης σε αγορές-στόχους, αμοιβές συμβούλων για την εκπόνηση μελετών και την υποστήριξη των επιχειρηματικών σχεδίων, κ.ά.

Το ποσοστό χρηματοδότησης για τις ανωτέρω δαπάνες ανέρχεται περίπου σε 45%, το οποίο καθορίζεται ανάλογα με τις εκάστοτε δράσεις χρηματοδότησης. Το ποσοστό ενίσχυσης δύναται να προσαυξάνεται ανάλογα με τη δράση και βάσει προϋποθέσεων, όπως π.χ., στη δράση «Ενίσχυσης της Ίδρυσης και Λειτουργίας νέων μικρομεσαίων επιχειρήσεων», επιχορηγείται το 45% των δαπανών, προσαυξανόμενο κατά 10% για απομακρυσμένες/πυρόπληκτες/πλημμυροπαθείς περιοχές ή μικρά νησιά, και επιπλέον κατά 5% για απασχόληση  $\geq 1$  ετήσιων μονάδων εργασίας (ΕΜΕ), τον πρώτο χρόνο μετά την ολοκλήρωση της επένδυσης.

Περισσότερα στοιχεία για τις ενεργές δράσεις βρίσκονται στην ιστοσελίδα <https://www.espa.gr/el/pages/procsimsea.aspx> - Προγράμματα ΕΣΠΑ για Επιχειρήσεις.



### 1.6.3. Αναπτυξιακός Νόμος

Ο Αναπτυξιακός Νόμος (Σχέδιο Ελλάδα 2.0) αποτελεί κρίσιμο εργαλείο υλοποίησης του αναπτυξιακού σχεδιασμού της χώρας, καθώς περιλαμβάνει κίνητρα προσέλκυσης επενδύσεων για υποψήφιους ημεδαπούς και αλλοδαπούς επενδυτές.

Το εργαλείο υλοποίησης προωθεί την οικονομική ανάπτυξη μέσω της χορήγησης σειράς κινήτρων, έχοντας ως απώτερο σκοπό τον ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων, την πράσινη μετάβαση, τη στήριξη καινοτόμων επενδύσεων και επενδύσεων σύμφωνα με τις προτεραιότητες της «Βιομηχανίας 4.0», την ενίσχυση της απασχόλησης και την ενίσχυση των περιοχών που εντάσσονται στο Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης.

Η μεγαλύτερη καινοτομία του Νόμου, όμως, είναι η ταχύτητα. Ο Νόμος προβλέπει ότι οι δημόσιες υπηρεσίες οφείλουν να δώσουν απάντηση στην αίτηση υπαγωγής εντός 45 ημερών. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Αναπτυξιακός Νόμος και το Ταμείο Ανάκαμψης είναι συμβατά εργαλεία χρηματοδότησης, καθώς μια επιχείρηση μπορεί να κάνει χρήση και των δύο σχημάτων.

Μέσω του Αναπτυξιακού Νόμου και της θέσπισης των θεματικών καθεστώτων επιδιώκεται ο ψηφιακός και τεχνολογικός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων, η πράσινη μετάβαση, η δημιουργία οικονομιών κλίμακας και η στήριξη καινοτόμων επενδύσεων και όσων επιδιώκουν την εισαγωγή νέων τεχνολογιών της «Βιομηχανίας 4.0», της ρομποτικής και της τεχνητής νοημοσύνης. Ταυτόχρονα, ενισχύονται οι τουριστικές επενδύσεις, οι επενδύσεις στον τομέα της μεταποίησης και τον τομέα της αγροδιατροφής, ενώ υπάρχει ειδική μέριμνα για τις επενδύσεις που θα υλοποιηθούν στις περιοχές της Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, με ενισχυμένα ποσοστά.

## 13 Θεματικά καθεστάτα του Αναπτυξιακού Νόμου:

1. Ψηφιακός και τεχνολογικός μετασχηματισμός επιχειρήσεων
2. Πράσινη μετάβαση - Περιβαλλοντική αναβάθμιση επιχειρήσεων
3. Νέο επιχειρείν, με κύριο σκοπό την υποστήριξη νέων επιχειρηματιών, προκειμένου να προχωρήσουν σε σχεδιασμό και υλοποίηση επενδυτικών πρωτοβουλιών σε πολλούς τομείς της οικονομίας
4. Καθεστώς Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης
5. Έρευνα και εφαρμοσμένη καινοτομία
6. Αγροδιατροφή - πρωτογενής παραγωγή και μεταποίηση γεωργικών προϊόντων - αλιεία
7. Μεταποίηση - εφοδιαστική αλυσίδα
8. Επιχειρηματική εξωστρέφεια
9. Ενίσχυση τουριστικών επενδύσεων
10. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού
11. Μεγάλες επενδύσεις, προκειμένου να υπάρξει ειδική αντιμετώπιση σε επενδυτικά σχέδια που επηρεάζουν σημαντικά τις τοπικές οικονομίες, αλλά και γενικότερα την άνοδο των οικονομικών κλαδικών δεικτών
12. Ευρωπαϊκές αλυσίδες αξίας
13. Επιχειρηματικότητα 360°

Η ενεργοποίηση των καθεστώτων πραγματοποιείται μέσω προκήρυξης τους, για ορισμένα εκ των οποίων θα απαιτείται η σύμπραξη συναρμόδιων φορέων τομεακής πολιτικής, όπως π.χ., το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, το Υπουργείο Περιβάλλοντος, το Υπουργείο Τουρισμού, ο τομέας Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων. Η υλοποίησή τους πραγματοποιείται από τη Γενική Διεύθυνση Ιδιωτικών Επενδύσεων του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων, σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών και τις 13 Περιφερειακές Διοικήσεις, για συγκεκριμένα καθεστάτα ενισχύσεων. Κάθε καθεστώς θα έχει ετήσιο προϋπολογισμό ύψους €150 εκατ., ο οποίος θα κατανέμεται ανά περιφέρεια και ανά είδος κινήτρου (κεφαλαιακά κίνητρα και φορολογική απαλλαγή).

Τα χορηγούμενα κίνητρα είναι:

1. Φορολογική απαλλαγή
2. Επιχορήγηση
3. Επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing), και
4. Επιδότηση του κόστους της δημιουργούμενης απασχόλησης.

Οι ρυθμίσεις για τα καθεστάτα ενισχύσεων προβλέπουν, κατά κύριο λόγο, ότι οι μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις θα λαμβάνουν τα κίνητρα της φορολογικής απαλλαγής, της επιδότησης χρηματοδοτικής μίσθωσης και της επιδότησης του μισθολογικού κόστους, ενώ για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις θα παρέχονται όλα τα είδη των ενισχύσεων, περιλαμβανομένης και της επιχορήγησης.

#### **1.6.4. Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Recovery and Resilience Facility)**

Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», εγκρίθηκε στις 13 Ιουλίου 2021 από το Συμβούλιο Οικονομικών και Δημοσιονομικών Θεμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ecofin), με προϋπολογισμό €30,5 δισ., ενώ στις 8 Δεκεμβρίου 2023 εγκρίθηκε η αναθεώρησή του, που αφορούσε, κυρίως, την προσθήκη νέων επενδύσεων και μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο του REPowerEU, καθώς και την επέκταση του δανειακού προγράμματος.

Με την έγκριση του αναθεωρημένου Σχεδίου, ο συνολικός προϋπολογισμός του «Ελλάδα 2.0» ανέρχεται σε €35,95 δισ. Περιλαμβάνει 103 επενδύσεις και 76 μεταρρυθμίσεις, καταμεμημένες σε τέσσερις πυλώνες, συμπεριλαμβανομένου του νέου κεφαλαίου REPowerEU<sup>20</sup>:

1. Πράσινη Μετάβαση
2. Ψηφιακή Μετάβαση
3. Απασχόληση-Δεξιότητες-Κοινωνική Συνοχή
4. Ιδιωτικές επενδύσεις και μετασχηματισμός της οικονομίας

Οι πόροι του, διοχετεύονται σε επιχορηγήσεις και δάνεια, μέσω των οποίων αναμένεται να κινητοποιηθούν πάνω

από €60 δισ. συνολικές επενδύσεις στη χώρα, έως το τέλος του 2026, οπότε και θα πρέπει να έχουν υλοποιηθεί όλα τα έργα.

## **1.7. Εργαλεία άμεσης χρηματοδότησης**

### **1.7.1. Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα χρηματοδότησης «Ορίζοντας Ευρώπη»**

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί τις ΜμΕ κινητήριους μοχλούς της καινοτομίας, οι οποίες δύνανται να μετατρέψουν γρήγορα τα αποτελέσματα της έρευνας σε εμπορεύσιμα και ανταγωνιστικά προϊόντα. Το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Ορίζοντας Ευρώπη» αποσκοπεί στη σύνδεση της έρευνας και της καινοτομίας και έχει ως βασικές προτεραιότητες την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τον ψηφιακό μετασχηματισμό της κοινωνίας και της οικονομίας, την ευημερία και ασφάλεια των πολιτών, καθώς και την προστασία της ευρωπαϊκής δημοκρατίας.

Στο πλαίσιο του χρηματοδοτικού προγράμματος «Ορίζοντας Ευρώπη» για την περίοδο 2021-2027, η χρηματοδότηση των ΜμΕ έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Σχεδόν το 50% του προϋπολογισμού του προγράμματος προορίζεται στη χρηματοδότηση δράσεων για την αντιμετώπιση παγκόσμιων κοινωνικών προκλήσεων, στις οποίες είναι καθοριστική η συμβολή των ΜμΕ και της βιομηχανίας.

Στο πρόγραμμα «Ορίζοντας Ευρώπη» η χρηματοδότηση είναι ενιαία για όλους τους δικαιούχους και όλες τις δραστηριότητες στις επιχορηγήσεις για έρευνα, και δύνανται να καλύψει από 70% έως 100% της αναγνωριζόμενης δαπάνης.

Η έμμεση αναγνωριζόμενη δαπάνη (π.χ., διοικητικά έξοδα, έξοδα επικοινωνίας και υποδομών, προμήθειες γραφείου) αποδίδεται βάσει ενός πάγιου ποσοστού 25% της άμεσης αναγνωρίσιμης δαπάνης (της δαπάνης που συνδέεται άμεσα με την εφαρμογή της δράσης).

Οι επιχειρήσεις μπορούν να επωφεληθούν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, ώστε να γίνουν πιο καινοτόμες, πιο αποδοτικές και πιο ανταγωνιστικές, με αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και ευκαιριών στην αγορά.

Ειδικά για ιδιαίτερα καινοτόμες επιχειρήσεις, η ΕΕ έχει δημιουργήσει ένα χρηματοδοτικό εργαλείο, το EIC Accelerator, που στοχεύει να αναδείξει νέες επιχειρήσεις με μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης. Το εργαλείο αφορά ΜμΕ, ιδίως νεοφυείς επιχειρήσεις και επιχειρήσεις-τεχνολογικούς (spinout), προκειμένου να αναπτύξουν και να κλιμακώσουν καινοτομίες, προσφέροντας νέα τεχνολογικά προϊόντα, υπηρεσίες και διαδικασίες υψηλού ρίσκου, αλλά και υψηλής απόδοσης.

20. Τον Φεβρουάριο 2023 ο Κανονισμός του ΤΑΑ τροποποιήθηκε ώστε να συμπεριλάβει την εφαρμογή του σχεδίου REPowerEU, ως αντίδραση της ΕΕ στις διαταραχές της παγκόσμιας αγοράς ενέργειας που προκλήθηκαν από τον πόλεμο στην Ουκρανία.

## 1.8. Συμπέρασμα

Οι παραπάνω χρηματοδοτικές ευκαιρίες αποτελούν εργαλεία για τη μετατροπή μίας έξυπνης επιχειρηματικής ιδέας σε μία επιτυχημένη επιχείρηση, με προοπτικές επέκτασης και ωρίμανσης για άνοιγμα στην εγχώρια και τις διεθνείς αγορές.

Οι άμεσες και έμμεσες χρηματοδοτήσεις δύνανται να αξιολογηθούν και συμπληρωματικά, ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε επιχείρησης, και μπορούν να κινητοποιήσουν τις ίδιες ως μονάδες, αλλά και ολόκληρα οικοσυστήματα επιχειρήσεων, προκειμένου να αναπτυχθούν με τρόπο βιώσιμο.

Στο πλαίσιο αυτό, οι νέες επιχειρήσεις στην Ελλάδα μπορούν να παίξουν διπλό ρόλο για την ανάπτυξη της χώρας. Από τη μία, δίνεται η δυνατότητα χρηματοδότησής τους από ευρωπαϊκά, αλλά και εθνικά εργαλεία χρηματοδότησης, εξασφαλίζοντας περισσότερες και καλύτερες δυνατότητες ανάπτυξής τους. Από την άλλη, οι επιχειρήσεις αυτές μπορούν να αναλάβουν τον ρόλο προσέλκυσης, ή και επαναπροσέλκυσης ταλέντων από το εξωτερικό, καθιστώντας την Ελλάδα ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον για το λεγόμενο "brain regain".

## Τι σημαίνει η άνοδος της οικονομίας για τους Έλληνες του εξωτερικού

Η άνοδος της οικονομίας έχει δημιουργήσει:

- ▶ Νέες θέσεις εργασίας, εκ των οποίων η πλειοψηφία αφορά θέσεις υψηλής εξειδίκευσης<sup>21</sup>
- ▶ Βελτίωση στις συνθήκες στην αγορά εργασίας, με τη θέσπιση της ψηφιακής κάρτας εργασίας για την εφαρμογή του ωραρίου από τους εργοδότες
- ▶ Κίνητρα επιχειρηματικότητας (βλ. ενότητες 1.5, 1.6)
- ▶ Νέες επενδύσεις στη χώρα με ρεκόρ 20ετίας και προσέλκυση εταιρειών<sup>22</sup>
- ▶ Υπερτριπλάσιους ρυθμούς ανάπτυξης
- ▶ Αύξηση του μέσου μισθού<sup>23</sup> με στόχο τη σύγκλιση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης



21. Σημείωση: 6 στις 10 νέες θέσεις εργασίας στο διάστημα 2019 Q3 – 2023 Q3 ήταν υψηλής εξειδίκευσης (Brain drain: Πόσοι έχουν γυρίσει στην Ελλάδα από εκείνους που έφυγαν, newmoney.gr, 8 Μαρτίου 2024)

22. Πολυεθνικές εταιρείες με απαιτήσεις υψηλών προσόντων

23. Αύξηση μέσου μισθού από €1.046 σε €1.258 (Οι επιδόσεις στην οικονομία, kathimerini.gr, 4 Ιουνίου 2024)



2

Η ποιότητα ζωής  
στην Ελλάδα  
αναβαθμίζεται

Η ευημερία των πολιτών αποτελεί πρωτεύοντα στόχο, παρόλες τις αντιξοότητες που έχουν ανακύψει. Στον απόηχο της πανδημίας, τα προβλήματα στην παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα, σε συνδυασμό με την ενεργειακή και σιτιστική κρίση λόγω των συνεχιζόμενων διεθνών γεωπολιτικών αλλαγών έχουν πυροδοτήσει πληθωριστικές τάσεις και την ανεργία σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Ωστόσο, στην Ελλάδα ο πληθωρισμός διατηρείται σε χαμηλότερα επίπεδα από τον μέσο όρο της ΕΕ και η ανεργία μειώνεται σταθερά. Οι συνθήκες διαβίωσης βελτιώνονται μέσω των στρατηγικών έργων για την κοινωνική συνοχή, τον ψηφιακό μετασχηματισμό, τη βελτίωση της ποιότητας των οδικών αξόνων, την ενίσχυση της πολιτικής προστασίας και τη δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση.

Οι δράσεις που έχουν προγραμματιστεί και ήδη υλοποιούνται αφορούν την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, του ανθρώπινου δυναμικού, του ψηφιακού μετασχηματισμού, του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής, των μεταφορών, της πολιτικής προστασίας και της δίκαιης αναπτυξιακής μετάβασης, μεταξύ άλλων. Οι παραπάνω δράσεις αφορούν στο σύνολο της επικράτειας, ενώ τα περιφερειακά προγράμματα εξειδικεύονται στην κάλυψη τοπικών αναγκών στις 13 διοικητικές περιφέρειες της χώρας. Περισσότερες πληροφορίες για τα εγκεκριμένα έργα, τα οποία υλοποιούνται με συγχρηματοδότηση μέσω ΕΣΠΑ, βρίσκονται στην ιστοσελίδα [espa.gr](https://www.espa.gr), με ειδικότερη αναφορά στις δράσεις ΕΣΠΑ (<https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsProgramming.aspx>) και τα έργα στρατηγικής σημασίας (<https://www.espa.gr/el/Pages/staticOSI.aspx>).

## 2.1. Υγεία

Στον τομέα της υγείας έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές, με στόχο τη βελτίωση του επιπέδου παρεχόμενων υπηρεσιών δημόσιας υγείας, μέσω της πρόσληψης γιατρών, την εφαρμογή του ψηφιακού φακέλου υγείας και της άυλης συνταγογράφησης για όλους τους ασθενείς.

Πιο συγκεκριμένα, ο πολίτης, πλέον, έχει πρόσβαση σε:

- ▶▶ Αποτελέσματα διαγνωστικών εργαστηριακών εξετάσεων
- ▶▶ Ηλεκτρονικά Ιατρικά Ραντεβού – eΡαντεβού
- ▶▶ Βεβαίωση νοσηλείας ή εξέτασης σε δημόσια νοσοκομεία και ιδιωτικές κλινικές
- ▶▶ Ατομικό Ηλεκτρονικό Φάκελο Υγείας
- ▶▶ Άυλη συνταγογράφηση
- ▶▶ Δήλωση δωρεάς οργάνων/ιστών
- ▶▶ Εγγραφή σε προσωπικό Ιατρό
- ▶▶ Εθνικό Μητρώο Αιμοδοτών
- ▶▶ Ηλεκτρονικό βιβλιάριο υγείας παιδιού
- ▶▶ Φάκελο Ασφάλισης Υγείας (ΦΑΥ)

Οι υπηρεσίες διατίθενται μέσω της εφαρμογής για κινητές συσκευές "myHealth", αλλά και μέσω του [gov.gr](http://gov.gr), για πρόσβαση μέσω υπολογιστή, τάμπλετ και κινητού.

Ο προσωπικός ΦΑΥ παρέχει στον πολίτη άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες και υπηρεσίες υγείας, όπως:

- ▶▶ Ενημέρωση για τις διαγνώσεις, το ιστορικό νόσων και νοσηλείων του/της
- ▶▶ Έλεγχο δαπανών των υπηρεσιών υγείας του/της
- ▶▶ Επιλογή τρόπου προμήθειας για φάρμακα υψηλού κόστους

## 2.2. Παιδεία

Στον τομέα της δημόσιας παιδείας, η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού αποτελέσματος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους στόχους. Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν ήδη θεσπιστεί:

- ▶▶ Ο διπλασιασμός πρότυπων και πειραματικών σχολείων
- ▶▶ Η αύξηση των βρεφονηπιακών σταθμών
- ▶▶ Η παροχή μεγαλύτερου αριθμού σχολικών γευμάτων
- ▶▶ Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση
- ▶▶ Η ένταξη εργαστήριων δεξιοτήτων στο σχολικό πρόγραμμα
- ▶▶ Η διδασκαλία των αγγλικών από το νηπιαγωγείο

## 2.3. Ισότητα των φύλων και ομόφυλα ζευγάρια

Όσον αφορά το θέμα της **ισότητας των φύλων**, η Ελλάδα ακολουθεί τους στρατηγικούς άξονες της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Ισότητα των Φύλων και τις επιταγές της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), οι οποίοι αποτυπώνονται στο νέο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025. Ταυτόχρονα, διατίθεται ένα πλήρες πανελλαδικό δίκτυο δομών για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας και των πολλαπλών διακρίσεων κατά των γυναικών, ενώ το έργο "SHARE" εστιάζει στην αντιμετώπιση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων εντός της οικογένειας και στην προώθηση της συμφιλίωσης μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, με έμφαση στο εργασιακό περιβάλλον των εταιρειών. Τέλος, δημιουργήθηκε και ο «Οδηγός Τσέπης για την Έμφυλη Βία» (GBV Pocket Guide), μία ψηφιακή εφαρμογή η οποία διατίθεται δωρεάν και παρέχει χρήσιμες πληροφορίες και συμβουλές για τον ορθό τρόπο αλληλεπίδρασης με άτομα που έχουν υποστεί έμφυλη βία.

Επιπλέον, το 2024 ψηφίστηκε το σχέδιο νόμου για την **ισότητα στον πολιτικό γάμο**, ως τροποποίηση του Αστικού Κώδικα και άλλων διατάξεων. Μέσω της ψήφισης του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, διασφαλίζεται η αρχή της ισότητας μέσω της επέκτασης της δυνατότητας σύναψης γάμου και σε πρόσωπα του ίδιου φύλου, ενισχύοντας, παράλληλα, την προστασία από διακρίσεις προς την κατεύθυνση της υλοποίησης της Εθνικής Στρατηγικής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+. Ταυτόχρονα, μέσω αυτού, δρομολογήθηκαν και οι αναγκαίες παρεμβάσεις στην εργατική νομοθεσία για την προστασία ομόφυλων συζύγων και γονέων.

## 2.4. Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής

Στις πολιτικές πρόνοιες, προβλέφθηκε η **αύξηση του επιδόματος παιδιού** από την 1η Ιανουαρίου 2024, η καθιέρωση Επιδόματος Γέννησης €2.000, καθώς και η καταβολή επιδόματος σε οικογένειες που διαβιούν σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Επιπρόσθετα, βάσει του νέου ασφαλιστικού νομοσχεδίου, θα καταβάλλεται επίδομα μητρότητας €780 τον μήνα, για εννέα μήνες, αναδρομικά, για νέες γεννήσεις από τις 24 Σεπτεμβρίου 2023 και μετά, σε όλες τις μητέρες, ανεξάρτητα από το εάν είναι μισθωτές, ελεύθερες επαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενες ή αγρότισσες.

Παράλληλα, νομοθετήθηκε η σύνδεση της χορήγησης **προνοιακών επιδομάτων**, με την επαρκή φοίτηση του παιδιού στο σχολείο, η αύξηση του αφορολόγητου για οικογένειες με παιδιά, η προσαύξηση των εισοδηματικών ορίων του επιδόματος θέρμανσης, η εισαγωγή κοινωνικού τιμολογίου ρεύματος πολύτεκνων και η θέσπιση πλαφόν στο περιθώριο κέρδους στο βρεφικό γάλα.

Στον τομέα κοινωνικής προστασίας, διευρύνθηκε ο αριθμός των ωφελούμενων από την **επιδοτούμενη πρόσβαση σε βρεφονηπιακούς σταθμούς**, ενώ αναβαθμίστηκε η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών σε βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς και θεσπίστηκε το καινοτόμο πρόγραμμα «Νταντάδες της Γειτονιάς» για τη φύλαξη βρεφών και νηπίων. Ειδικά από την 1η Ιανουαρίου 2023 προβλέφθηκε ενίσχυση του προγράμματος με αύξηση του voucher (κουπονιού), που φτάνει τα €300 ή τα €500 για κάθε παιδί και ανάλογα το καθεστώς απασχόλησης. Παράλληλα, το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας χρηματοδότησε επιχειρήσεις για τη δημιουργία και τον εξοπλισμό χώρου φύλαξης παιδιών των εργαζόμενων, ηλικίας από έξι μηνών έως 2,5 ετών, εντός των επιχειρήσεων. Το πρόγραμμα θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά με τον νόμο 4921/2022 «Δουλειές Ξανά», ενώ σκοπός της συγκεκριμένης δράσης

είναι η εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και η ενδυνάμωση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, μέσω της παροχής συμπληρωματικών υπηρεσιών φροντίδας βρεφών, της δημιουργίας φιλικότερων εργασιακών χώρων, καθώς και της δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης στον τομέα φροντίδας βρεφών.

Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης συνέχισε με ένταση την υλοποίηση του μεταρρυθμιστικού του έργου, ανανεώνοντας το σχέδιο δράσης του για το 2023. Στον τομέα εργασίας και απασχόλησης θεσμοθετήθηκαν η **άδεια πατρότητας**, η **επιδοτούμενη γονική άδεια** δύο μηνών και για τους δυο γονείς, η **επέκταση της άδειας μητρότητας** ιδιωτικού τομέα από τους έξι στους εννέα μήνες, η χορήγηση μίας επιπλέον ημέρας άδειας με αποδοχές για την πραγματοποίηση γυναικολογικού ελέγχου (Ν. 5043/2023, άρθρο 96), αλλά και άδειες εργαζόμενων σχετικές με την **προστασία της οικογένειας**, στο πλαίσιο της εναρμόνισης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής των γονέων, και υιοθετήθηκαν μέτρα και ρυθμίσεις για την παρενόχληση και τη βία στην εργασία.

Καταλήγοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι, μεταξύ άλλων, βρίσκονται σε εξέλιξη τα εξής έργα του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας:

- α)** Πρόγραμμα υποστήριξης έως το 50% του προϋπολογισμού του έργου, για τη δημιουργία νέων κέντρων φροντίδας ή νέων θέσεων σε υπάρχοντα κέντρα, το οποίο αφορά τη φροντίδα βρεφών από δύο μηνών έως 2,5 ετών.
- β)** Δημιουργία 150 κέντρων δημιουργικής απασχόλησης (ΚΔΑΠ) – κέντρων STEM για παιδιά ηλικίας 12-15 ετών, των οποίων η έναρξη λειτουργίας αναμένεται το τελευταίο τρίμηνο του 2024.







## 2.5. Στήριξη των Ατόμων με Αναπηρία

Μια από τις σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις αποτέλεσε η θεσμοθέτηση της υπηρεσίας του **Προσωπικού Βοηθού για Άτομα με Αναπηρία**, στη βάση των εξατομικευμένων αναγκών τους, λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία λειτουργικής αξιολόγησης της αναπηρίας. Σε αυτό το πλαίσιο, το 2023 υπήρξε ειδική πρόβλεψη για προσθήκη 1.000 ακόμη δικαιούχων και αξιολόγησής τους από ειδικές επιτροπές, ενώ το 2024 αναμένεται η υπηρεσία να επεκταθεί πανελλαδικώς με χρηματοδότηση μέσω ΕΣΠΑ.

Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε η απλούστευση του πλαισίου ίδρυσης και λειτουργίας των Κέντρων Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων και Ατόμων με Αναπηρία, ενώ κεντρικές δράσεις στη διευκόλυνση της καθημερινότητας των ατόμων με αναπηρία αποτελούν η διαμόρφωση και έναρξη υλοποίησης του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, όπως και η θέσπιση Κανονισμού Λειτουργίας των ΚΕΠΑ, σύμφωνα με τον οποίο άτομα με μη αναστρέψιμες παθήσεις θα λαμβάνουν τα προβλεπόμενα επιδόματα και παροχές χωρίς υποχρέωση επανεξέτασης.

## 2.6. Κοινωνική πολιτική

Στην κοινωνική πολιτική κατοχυρώθηκε συνταγματικά ο θεσμός του **ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος** ως «δίχτυ ασφαλείας» αξιοπρεπούς διαβίωσης για τους οικονομικά αδύναμους, με προβλεπόμενη αύξηση το 2024 της τάξεως του 8%, με το ελάχιστο ποσό ανά νοικοκυριό να ανέρχεται στα €216, με μηνιαίες προσαυξήσεις ανάλογα τη σύνθεσή του.

Κρίσιμα ορόσημα αποτέλεσαν η ολοκλήρωση της Εθνικής Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης για την αποϊδρυματοποίηση, η κατάθεση σε δημόσια διαβούλευση της Εθνικής

Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030, καθώς και τα μέτρα για την Κοινωνική Ένταξη και τη Μείωση της Φτώχειας. Στο πλαίσιο αυτό, προβλέφθηκε και το πρόγραμμα «Στέγαση και Εργασία για τους αστέγους», το οποίο απευθύνεται σε άτομα και οικογένειες που διαβιούν σε συνθήκες έλλειψης στέγης και λειτουργεί συμπληρωματικά στο πλαίσιο εφαρμογής δημόσιων πολιτικών καταπολέμησης της έλλειψης αυτής.

## 2.7. Κοινωνική στέγαση

Αναφορικά με τις **κοινωνικές πολιτικές στέγασης**, θεσπίστηκε το Επίδομα Στέγασης, το οποίο αποτελεί ένα προνοιακό πρόγραμμα για νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα που επιβαρύνονται με το κόστος του ενοικίου για την πρώτη κατοικία τους, με το ποσό επιδότησης να ανέρχεται στα €70 τον μήνα για το μονοπρόσωπο νοικοκυριό, το οποίο δύναται να αυξηθεί €35 μηνιαίως για κάθε επιπλέον μέλος. Παράλληλα, στο πλαίσιο της στέγασης νέων, και συγκεκριμένα μέσω του προγράμματος «Σπίτι μου», έχει τεθεί σε εφαρμογή η χορήγηση χαμηλότοκων ή άτοκων στεγαστικών δανείων προς νέους/νέες και νέα ζευγάρια, ηλικίας από 25-39 ετών, για την αγορά πρώτης κατοικίας.

Για την υλοποίηση της στρατηγικής της κοινωνικής στέγασης, είναι σε εξέλιξη έργο του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, μέσω του οποίου – και σε συνεργασία με τους δήμους – θα ανακαινιστούν 100 διαμερίσματα (70 στην Αθήνα και 30 στη Θεσσαλονίκη).



3

Η Πολιτεία  
εκσυγχρονίζεται

### 3.1. Ψηφιακή διακυβέρνηση (υπηρεσίες gov.gr)

Το gov.gr είναι η ενιαία ψηφιακή πύλη της δημόσιας διοίκησης για πολίτες και επιχειρήσεις. Φιλοξενεί όλες τις ψηφιακές υπηρεσίες των υπουργείων, φορέων, οργανισμών και ανεξάρτητων αρχών του Δημοσίου, που παρέχονται μέσω διαδικτύου.

Το gov.gr εξελίσσεται συνεχώς. Σε πρώτη φάση, λειτουργεί ως κατάλογος ηλεκτρονικών υπηρεσιών. Στην ολοκληρωμένη του μορφή, θα αποτελέσει το μοναδικό **ψηφιακό σημείο επαφής πολιτών και επιχειρήσεων** με τη δημόσια διοίκηση, όπου θα συγκεντρωθούν όλες οι λύσεις και η πληροφόρηση που χρειάζονται οι πολίτες και οι επιχειρήσεις που συναλλάσσονται με το Δημόσιο.

Στόχος είναι η διευκόλυνση του πολίτη και κάθε συναλλασσόμενου ώστε να έρθει σε επαφή με όλες τις παρεχόμενες από το Δημόσιο ηλεκτρονικές υπηρεσίες, με ομοιογένεια και ασφάλεια. Με πολιτο-κεντρική προσέγγιση και ταξινόμηση των υπηρεσιών βάσει γεγονότων ζωής, όπως αυτά απορρέουν από τις ανάγκες των πολιτών ή των επιχειρήσεων, και όχι βάσει της εσωστρεφούς οπτικής των φορέων, ο πολίτης βρίσκει την υπηρεσία που αναζητά σε ένα έως τρία βήματα (κλικ). Ο πολίτης και οι επιχειρήσεις παύουν, πλέον, να είναι οι διακινητές εγγράφων για λογαριασμό του Δημοσίου. Έχουν πλήρη πρόσβαση, είτε από τον υπολογιστή τους ή το κινητό τους μέσω του gov.gr, είτε με φυσική παρουσία, από το Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) της γειτονιάς τους.

Με αυτόν τον τρόπο αλλάζει δυναμικά η σχέση κράτους-πολίτη και η φιλοσοφία της δημόσιας διοίκησης, η οποία έχει, πλέον, στο επίκεντρό της τον πολίτη. Αυτή η αλλαγή γίνεται άμεσα αντιληπτή και έχει βελτιώσει την καθημερινότητα σε κάθε επίπεδο της διεπαφής του πολίτη και της επιχείρησης με τον δημόσιο τομέα.

Σήμερα παρέχονται 1.713 υπηρεσίες, ταξινομημένες σε 11 κατηγορίες που αντιστοιχούν σε τομείς πολιτικής, θεματικές ή πτυχές της ζωής των πολιτών:

- » Οικογένεια
- » Επιχειρηματική δραστηριότητα
- » Εκπαίδευση
- » Υγεία και πρόνοια
- » Εργασία και ασφάλιση
- » Δικαιοσύνη
- » Πολίτης και καθημερινότητα
- » Περιουσία και φορολογία
- » Πολιτισμός, αθλητισμός και τουρισμός
- » Γεωργία και κτηνοτροφία
- » Στράτευση



Για την καλύτερη οργάνωση των υπηρεσιών, οι παραπάνω κατηγορίες χωρίζονται σε υποκατηγορίες, οι οποίες ομαδοποιούν υπηρεσίες που αντιστοιχούν σε γεγονότα ζωής και τις ανάγκες των πολιτών (π.χ. οικογενειακή κατάσταση, εγγραφή σε σχολείο, διαχείριση ακίνητης περιουσίας, κ.ά.).

Οι υπηρεσίες κατανέμονται και με τον παραδοσιακό τρόπο με βάση τα υπουργεία, τους φορείς ή τους οργανισμούς και τις ανεξάρτητες αρχές που τις παρέχουν, προκειμένου να διευκολύνουν τους φορείς-παρόχους των υπηρεσιών, αλλά και τους πολίτες ή τις επιχειρήσεις που διαθέτουν εξοικείωση με την εσωτερική οργάνωση της δημόσιας διοίκησης.

gov.gr



21

Υπουργεία

15

Ανεξάρτητες αρχές

91

Φορείς & Οργανισμοί

13

Περιφέρειες

Το gov.gr είναι η διαδικτυακή πύλη του ελληνικού κράτους. Φιλοξενεί όλες τις ψηφιακές υπηρεσίες των **υπουργείων, φορέων, οργανισμών, ανεξάρτητων αρχών** και **περιφερειών** του Δημοσίου, που παρέχονται ήδη μέσω διαδικτύου.

Είναι δυνατό κάποιος να αναζητήσει απευθείας την υπηρεσία για την οποία ενδιαφέρεται, ή να τη βρει μέσα από τις κατηγορίες. Ακόμη, υπάρχει η δυνατότητα αναζήτησης όλων των υπηρεσιών ανά **υπουργείο, φορέα, οργανισμό, ανεξάρτητη αρχή ή περιφέρεια**.

Το gov.gr εξελίσσεται συνεχώς. Σύντομα, θα αποτελέσει το κέντρο ψηφιακής εξυπηρέτησης που θα συγκεντρώνει ό,τι είναι απαραίτητο για τις συναλλαγές με το Δημόσιο.

Ειδικότερα, για τον **απόδημο ελληνισμό** υπάρχει νέο γεγονός ζωής στην κατηγορία «Πολίτης και καθημερινότητα > Έλληνες του εξωτερικού», όπου αναγράφονται οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενες υπηρεσίες από Ελληνίδες και Έλληνες που κατοικούν μόνιμα ή πρόσκαιρα στο εξωτερικό. Από το ίδιο σημείο μπορεί να οριστεί ψηφιακό ραντεβού για την εξυπηρέτησή τους από εξειδικευμένο υπάλληλο Προξενείου του Υπουργείου Εξωτερικών, μέσω τηλεδιάσκεψης.

Οι υπηρεσίες για τους Έλληνες του εξωτερικού, περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων:

- » Αναζήτηση πιστοποιημένου μεταφραστή/καταχώριση στοιχείων μετάφρασης
- » Δημιουργία/επαλήθευση ηλεκτρονικής επισημείωσης της Χάγης (e-apostille)
- » Εγγραφή στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού
- » Εξυπηρέτηση με τηλεδιάσκεψη από Προξενική Αρχή του Υπουργείου Εξωτερικών
- » Έκδοση εξουσιοδότησης/υπεύθυνης δήλωσης
- » Ψηφιακή βεβαίωση εγγράφου/ιδιωτικού συμφωνητικού
- » Ηλεκτρονικό παράβολο (e-Παράβολο)
- » Αναγνώριση πτυχίου/αντίγραφο πτυχίου και πιστοποιητικά σπουδών
- » Άδειες οδήγησης/αντικατάσταση με νέου τύπου
- » Ληξιαρχική πράξη γάμου/συμφώνου συμβίωσης/θανάτου
- » Πιστοποιητικό γέννησης/ιθαγένειας/μόνιμου κάτοικου εξωτερικού/εγγύτερων συγγενών/οικογενειακής κατάστασης/στρατολογικής κατάστασης
- » Στράτευση:
  - » Πληροφορίες για την αναβολή στράτευσης/απαλλαγή από τη στράτευση
  - » Αναβολή στράτευσης και διακοπή αναβολής για κατοίκους εξωτερικού/θέματα ιθαγένειας
  - » Αναβολή στράτευσης για όσους έχουν ελληνική και γερμανική ιθαγένεια
  - » Διακοπή αναβολής ως μόνιμος κάτοικος εξωτερικού
- » Ψηφιακή διαχείριση δωρεών και χορηγιών
- » Εθνικό Μητρώο Επικοινωνίας (EMEP)
- » Υπηρεσίες Κτηματολογίου:
  - » Αντίγραφο κτηματολογικού φύλλου
  - » Απόσπασμα/αποδεικτικό υποβολής κτηματολογικού διαγράμματος
  - » Υποβολή/πιστοποιητικό καταχώρισης εγγραπτέας πράξης στο Κτηματολόγιο
  - » Υπηρεσία επιβεβαίωσης πιστοποιητικών κτηματολογίου σε λειτουργία
  - » Υπολογισμός κτηματολογικών τελών και δικαιωμάτων
- » Κόμβος δημοσίων βιβλιοθηκών/ψηφιακή βιβλιοθήκη εφημερίδων και περιοδικού τύπου
- » Εφαρμογή ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού "Sti Ellinika"

- » Αποτελέσματα εξετάσεων πιστοποίησης ελληνομάθειας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας
- » Ομογενείς:
  - » Άδεια Διαμονής Ενιαίου Τύπου σε ομογενείς από Τουρκία
  - » Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς (ΕΔΤΟ) από Αλβανία/Τουρκία/τ. ΕΣΣΔ

### 3.2. myConsullive

Το myConsullive είναι μια πλατφόρμα διαδικτυακής ενημέρωσης και εξυπηρέτησης για τη διεκπεραίωση των αιτημάτων των Ελλήνων πολιτών, μόνιμων κατοίκων του εξωτερικού, μέσω τηλεδιάσκεψης/βιντεοκλήσης, με ραντεβού, από υπαλλήλους των κατά τόπους Προξενικών Αρχών του Υπουργείου Εξωτερικών.

Στόχος είναι η εξ αποστάσεως εξυπηρέτηση και η παροχή διοικητικής πληροφόρησης στους Έλληνες του εξωτερικού, χωρίς τη φυσική μετάβασή τους στις κατά τόπους Προξενικές Αρχές του Υπουργείου Εξωτερικών της χώρας όπου κατοικούν. Με την ψηφιακή πλατφόρμα αναβαθμίζεται και βελτιώνεται η απρόσκοπτη εξυπηρέτηση των πολιτών από το κράτος, με στόχο τη διαφάνεια και τη διευκόλυνσή τους.

Περιλαμβάνονται η ενημέρωση και διοικητικές διαδικασίες που διεκπεραιώνονται από υπαλλήλους των κατά τόπους Προξενικών Αρχών, για τις παρακάτω θεματικές υπηρεσίες:

- » Πιστοποιητικό μόνιμου κάτοικου εξωτερικού
- » Βεβαίωση οικογενειακής κατάστασης/γέννησης/διαμονής
- » Αντίγραφο ή απόσπασμα ληξιαρχικής πράξης
- » Δήλωση δικαιούχου σύνταξης
- » Αιτήσεις/αναφορές

Για να οριστεί το ψηφιακό ραντεβού απαιτείται η καταχώριση των εξής στοιχείων: ονοματεπώνυμο, πατρώνυμο, μητρώνυμο, email, τηλέφωνο επικοινωνίας, διεύθυνση κατοικίας στο εξωτερικό, αριθμός δελτίου ταυτότητας ή διαβατηρίου.





4

Κίνητρα για τον  
επιαναπατρισμό  
των Ελλήνων  
του εξωτερικού



Τα τελευταία χρόνια με την υιοθέτηση ενός νέου νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου, έχουν εισαχθεί τομείς, οι οποίες έχουν ήδη συγκεντρώσει μεγάλο ενδιαφέρον από υποψήφιους επενδυτές, επαγγελματίες και συνταξιούχους προερχόμενους από το εξωτερικό.

#### 4.1. Φορολογικά κίνητρα για μισθωτούς και επαγγελματίες

##### **Φορολογική μεταχείριση εισοδήματος από μισθωτή εργασία ή ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα, για φυσικά πρόσωπα που μεταφέρουν την κατοικία τους στην Ελλάδα**

Με τον νόμο 4758/4.12.2020 προβλέπεται, με ισχύ από τα φορολογικά έτη που αρχίζουν από 1η Ιανουαρίου 2021 και εφεξής, η δυνατότητα των φυσικών προσώπων που μεταφέρουν τη φορολογική κατοικία τους στην Ελλάδα και αποκτούν εισόδημα από μισθωτή εργασία που προκύπτει στη χώρα, ή εισόδημα από ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα, να υπαχθούν σε ευνοϊκό καθεστώς φορολόγησης για το εισόδημά τους αυτό.

Οι προϋποθέσεις υπαγωγής σε αυτό το καθεστώς, είναι ότι το φυσικό πρόσωπο:

- α)** δεν ήταν φορολογικός κάτοικος Ελλάδας τα προηγούμενα πέντε από τα έξι έτη πριν από τη μεταφορά της φορολογικής κατοικίας του στη χώρα
- β)** μεταφέρει τη φορολογική του κατοικία από κράτος με το οποίο είναι σε ισχύ συμφωνία διοικητικής συνεργασίας στον τομέα της φορολογίας με την Ελλάδα
- γ)** παρέχει υπηρεσίες μισθωτής εργασίας σε ημεδαπό νομικό πρόσωπο ή νομική οντότητα, είτε σε μόνιμη εγκατάσταση αλλοδαπής επιχείρησης στην Ελλάδα, και
- δ)** δηλώνει ότι θα παραμείνει στην Ελλάδα για τουλάχιστον μία διετία από την 1η Ιανουαρίου του έτους υπαγωγής στο εν λόγω καθεστώς.

Για ανάληψη υπηρεσίας που λαμβάνει χώρα μέχρι και την 2α Ιουλίου του εκάστοτε έτους, η αίτηση για υπαγωγή στις διατάξεις του παρόντος άρθρου υποβάλλεται για το έτος ανάληψης υπηρεσίας και μέχρι το τέλος του έτους αυτού. Η αίτηση δύναται να υποβάλλεται και εντός του επόμενου από την ανάληψη υπηρεσίας έτους και κρίνεται για υπαγωγή στο έτος αυτό.

Για ανάληψη υπηρεσίας που λαμβάνει χώρα μετά την 2α Ιουλίου του εκάστοτε έτους, η αίτηση για υπαγωγή στις διατάξεις του σχετικού άρθρου υποβάλλεται για το επόμενο έτος από την ανάληψη υπηρεσίας και μέχρι το τέλος του έτους αυτού.

Εντός 60 ημερών από την υποβολή της αίτησης, η φορολογική διοίκηση εξετάζει την αίτηση και εκδίδει απόφαση, με την οποία την εγκρίνει ή την απορρίπτει, αναλόγως της συνδρομής ή μη των παραπάνω προϋποθέσεων. Εφόσον γίνει δεκτή η αίτηση, το φυσικό πρόσωπο απαλλάσσεται από τον φόρο εισοδήματος για το 50% του εισοδήματός του από μισθωτή εργασία που προκύπτει στην Ελλάδα μέσα στο φορολογικό έτος.

Ως προς τα υπόλοιπα εισοδήματα ελληνικών πηγών, αλλά και ως προς όλα τα εισοδήματα αλλοδαπών πηγών, αν και δεν προβλέπεται ειδικά στον νόμο, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι το φυσικό πρόσωπο υποχρεούται να τα δηλώνει στην ετήσια δήλωση φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων και ότι υπόκειται σε φόρο εισοδήματος σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις, όπως όλοι οι φορολογικοί κάτοικοι Ελλάδας.

Η υπαγωγή στο καθεστώς αυτό έχει διάρκεια επτά έτη, χωρίς δυνατότητα παράτασης. Εφόσον σε κάποιο φορολογικό έτος εκλείψει κάποια από τις προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν πιο πάνω, τότε το φυσικό πρόσωπο παύει να υπάγεται στο καθεστώς αυτό και εφεξής φορολογείται για το σύνολο του εισοδήματός του από μισθωτή εργασία που προκύπτει στην Ελλάδα.

##### **Σημειώνεται ότι οι ευνοϊκές διατάξεις ισχύουν αποκλειστικά για την πλήρωση νέων θέσεων εργασίας.**

Όσον αφορά τη νέα θέση εργασίας, αυτό σημαίνει είτε την αύξηση (σε απόλυτους αριθμούς) του αριθμού των εργαζόμενων κατά την ημερομηνία που ο αιτών αναλαμβάνει τη θέση εργασίας, όπως επίσης και στην περίπτωση που ο αιτών προσλαμβάνεται για να καλύψει μία εντελώς καινούρια θέση σε ένα ήδη υπάρχον ή σε ένα καινούριο τμήμα, ακόμα και εάν ο συνολικός αριθμός των εργαζόμενων δεν έχει αυξηθεί, και εφόσον δε μειωθεί ο αυξημένος αριθμός θέσεων εργασίας για τουλάχιστον έξι μήνες από την ημερομηνία αυτή.

Δυνατότητα υπαγωγής στο καθεστώς αυτό, προβλέπεται και για τα φυσικά πρόσωπα που μεταφέρουν τη φορολογική κατοικία τους στην Ελλάδα, με σκοπό να ασκήσουν ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα στη χώρα. Εφόσον γίνει δεκτή η αίτηση, το φυσικό πρόσωπο απαλλάσσεται από τον φόρο εισοδήματος για το 50% του εισοδήματός του από ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα που προκύπτει στην Ελλάδα. Η υπαγωγή στο καθεστώς αυτό διαρκεί για επτά συναπτά έτη.

## 4.2. Μείωση των ποσοστών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για μισθωτούς

Τα ποσοστά ασφαλιστικών εισφορών για μισθωτή εργασία εργαζόμενου και εργοδότη έχουν μειωθεί σε 13,87% και 22,29%, αντίστοιχα. Από το έτος 2023, το ανώτατο όριο ασφαλιστέων αποδοχών αποσυνδέθηκε από τον εκάστοτε ισχύοντα βασικό μισθό μισθωτού, και από 1η Ιανουαρίου 2024 διαμορφώθηκε στο ποσό των €7.373,53 τον μήνα.

## 4.3. Digital Nomad Visa

Σύμφωνα με το άρθρο 18 παράγραφος 1 του Μεταναστευτικού Νόμου 4251/2014, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 47 παράγραφος 3 του νόμου 4825/2021, προβλέφθηκε η λεγόμενη "Digital Nomad Visa" (εθνική θεώρηση εισόδου για ψηφιακούς νομάδες), με σκοπό την προσέλκυση στην Ελλάδα φυσικών προσώπων που είναι πολίτες τρίτων χωρών και πληρούν τις παρακάτω προϋποθέσεις:

- είναι αυτοαπασχολούμενοι, ελεύθεροι επαγγελματίες ή μισθωτοί
- απασχολούνται εξ αποστάσεως με τη χρήση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών **(ΤΠΕ) με εργοδότες ή πελάτες εκτός Ελλάδας** (ψηφιακοί νομάδες - digital nomads). Για τη χορήγηση της "Digital Nomad Visa", οι ενδιαφερόμενοι οφείλουν να προσκομίσουν με αυτοπρόσωπη παρουσία ή να αποστείλουν με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή με συστημένη επιστολή, όλα τα απαιτούμενα υποστηρικτικά έγγραφα στην οικεία Διπλωματική ή έμμισθη Προξενική Αρχή, **η οποία υποχρεούται να απαντήσει εντός 10 ημερών από το σχετικό αίτημα του ενδιαφερόμενου και να ολοκληρώσει τη διαδικασία χορήγησης της θεώρησης σε «μία στάση του ενδιαφερόμενου».**

Βασική προϋπόθεση είναι ο αιτών/η αιτούσα να αποδείξει ότι έχει επαρκείς πόρους, οι οποίοι καθορίζονται σε €3.500. Το ανωτέρω ποσό προσαυξάνεται κατά 20% για τον/τη σύζυγο ή τον/τη συμβίο/α και κατά 15% για κάθε τέκνο. Ομοίως, με το νέο καθεστώς, οι ανωτέρω πολίτες τρίτης χώρας μπορούν να συνοδεύονται από τα μέλη της οικογένειάς τους<sup>24</sup>.

Οι κάτοχοι τέτοιας visa έχουν δικαίωμα νόμιμης διαμονής στην Ελλάδα για περίοδο έως 12 μηνών, με δυνατότητα έκδοσης αντίστοιχης θεώρησης εισόδου και για μέλη της οικογένειάς τους, η οποία λήγει ταυτόχρονα με την εθνική θεώρηση εισόδου του συντηρούντος, χωρίς να έχουν πρόσβαση στην ελληνική αγορά εργασίας, δηλαδή χωρίς να δικαιούνται να αναλάβουν μισθωτή εργασία ή να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα στη χώρα.

Περαιτέρω, προβλέπεται δυνατότητα να χορηγείται στον πολίτη τρίτης χώρας και στα μέλη της οικογένειάς του, άδεια διαμονής διετούς διάρκειας (με δυνατότητα εκ νέου ανανέωσης ανά διετία κάθε φορά), κατόπιν αίτησης που υποβάλλεται πριν τη λήξη της ισχύος της Digital Nomad Visa ενώπιον της υπηρεσίας «μίας στάσης» του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, χωρίς πάλι να παρέχεται δικαίωμα εξαρτημένης εργασίας ή ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας οποιασδήποτε μορφής στην Ελλάδα, τόσο για τον συντηρούντα, όσο και για τον/την σύζυγο ή σύντροφο του/της και τα μέλη της οικογένειάς του/της.

Σημειώνεται ότι από την 31η Μαρτίου 2024 και εφεξής τέθηκε σε ισχύ ο νέος Κώδικας Μετανάστευσης (Ν. 5038/2023). Ο νέος Κώδικας Μετανάστευσης προβλέπει το καθεστώς των ψηφιακών νομάδων στο άρθρο 68. Ειδικότερα, επιβεβαιώνεται και εδώ ότι σε πολίτες τρίτων χωρών αυτοαπασχολούμενους, ελεύθερους επαγγελματίες ή μισθωτούς που δύνανται να παρέχουν την εργασία τους στο πλαίσιο σύμβασης εργασίας ή παροχής υπηρεσιών ή έργου εξ αποστάσεως, με τη χρήση ΤΠΕ, σε εργοδότες ή πελάτες εκτός Ελλάδας (ψηφιακοί νομάδες), χορηγείται από την αρμόδια Προξενική Αρχή, εθνική θεώρηση εισόδου για χρονική περίοδο έως 12 μηνών. Βασική προϋπόθεση παραμένει ο αιτών/η αιτούσα να αποδείξει ότι έχει επαρκείς πόρους. Εφόσον ο/η υποψήφιος/α το επιθυμεί, μπορεί να αιτηθεί την έκδοση άδειας διαμονής, η οποία εκδίδεται (για δύο έτη, με δυνατότητα παράτασης) με απόφαση του Γραμματέα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Η σχετική άδεια ορίζεται ως άδεια διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με επαρκείς πόρους διαβίωσης (άδεια διαμονής τύπου «Ι.8»). Και σε αυτήν την περίπτωση, δε χορηγείται πρόσβαση στην αγορά εργασίας ή σε οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα.

## 4.4. Φορολογικά κίνητρα για φυσικά πρόσωπα μεγάλης οικονομικής επιφάνειας "HNWI"

**Φορολογική μεταχείριση εισοδημάτων αλλοδαπής για φυσικά πρόσωπα μεγάλης οικονομικής επιφάνειας (High Net Worth Individuals – HNWI) που επιλέγουν να μεταφέρουν την κατοικία τους στην Ελλάδα**

Με τον νόμο 4646/2019 (ΦΕΚ Α' 201/12.12.2019) προβλέπεται, για πρώτη φορά, η δυνατότητα των φυσικών προσώπων που μεταφέρουν τη φορολογική κατοικία τους στην Ελλάδα, να υπαχθούν σε καθεστώς εναλλακτικής φορολόγησης για το εισόδημά τους που προκύπτει στην αλλοδαπή.

24. Δηλαδή, ο έτερος των συζύγων ή των συμβίων με τον/την οποίο/α ο/η πολίτης τρίτης χώρας έχει συνάψει σύμφωνο συμβίωσης, τα άγαμα κοινά τέκνα των συζύγων ή των συμβίων κάτω των 18 ετών, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που έχουν νομίμως υιοθετηθεί με αλλοδαπή δικαστική απόφαση που είναι αυτοδικαίως εκτελεστή ή έχει κηρυχθεί εκτελεστή ή έχει αναγνωρισθεί το δεδικασμένο της στην Ελλάδα, καθώς και τα λοιπά, κάτω των 18 ετών, άγαμα τέκνα του συντηρούντος ή του ετέρου των συζύγων ή συμβίων, εφόσον η επιμέλεια έχει νομίμως ανατεθεί για μεν τα τέκνα του/της συντηρούντος σε αυτόν/αυτήν, για δε, τα τέκνα του/της ετέρου των συζύγων ή συμβίων σε αυτόν/αυτήν.

Οι προϋποθέσεις υπαγωγής στο καθεστώς είναι οι ακόλουθες:

- » Το φυσικό πρόσωπο να μην ήταν φορολογικός κάτοικος Ελλάδας για τα προηγούμενα επτά από τα οκτώ έτη πριν τη μεταφορά της φορολογικής κατοικίας του στην Ελλάδα.
- » Να αποδεικνύει ότι επενδύει ο/η ίδιος/ίδια ή συγγενικό τους πρόσωπο ή μέσω νομικού προσώπου ή νομικής οντότητας στο οποίο ή στην οποία, αντίστοιχα, έχει την πλειοψηφία των μετοχών ή μεριδίων, σε ακίνητα ή επιχειρήσεις ή κινητές αξίες ή μετοχές ή μερίδια σε νομικά πρόσωπα ή νομικές οντότητες με έδρα την Ελλάδα. Το ποσό της επένδυσης αυτής, δεν μπορεί να είναι μικρότερο των €500.000. Η επένδυση πρέπει να έχει ολοκληρωθεί εντός τριών ετών από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης.
- » Προθεσμία για την υποβολή της αίτησης υπαγωγής στο καθεστώς αυτό, ορίζεται η 31η Μαρτίου του εκάστοτε φορολογικού έτους.

Μετά την αποδοχή της αίτησης υπαγωγής στο εν λόγω καθεστώς, προβλέπονται:

- » Η υποχρέωση καταβολής φόρου ποσού €100.000 ανά φορολογικό έτος για τα εισοδήματα αλλοδαπής
- » Η υποχρέωση του φυσικού προσώπου να δηλώνει και να φορολογείται στην Ελλάδα μόνον για τα εισοδήματα ελληνικών πηγών
- » Η απαλλαγή του φυσικού προσώπου από φόρο κληρονομιάς ή δωρεάς για περιουσία που βρίσκεται στην αλλοδαπή, και
- » Η δυνατότητα υποβολής αίτησης του φυσικού προσώπου για επέκταση του υπόψη καθεστώτος σε συγγενικά του πρόσωπα, με υποχρέωση καταβολής ποσού €20.000 ανά φορολογικό έτος, ανά συγγενικό πρόσωπο.

Ως ανώτατο χρονικό όριο υπαγωγής στο παραπάνω καθεστώς προβλέπεται η 15ετία από το πρώτο φορολογικό έτος για το οποίο έχει υποβληθεί η αίτηση, και μπορεί να ανακληθεί οποιαδήποτε στιγμή.





#### 4.5. Family Offices

Με τον νόμο 4778/2021 (ΦΕΚ Α' 26/19.02.2021) θεσπίζεται και στην Ελλάδα η δυνατότητα διαχείρισης των χρηματικών ροών και της οικογενειακής περιουσίας φυσικών προσώπων με φορολογική κατοικία στην Ελλάδα, από εταιρείες ειδικού σκοπού (εταιρείες διαχείρισης οικογενειακής περιουσίας) και ρυθμίζεται ο σκοπός, το είδος των παρεχόμενων υπηρεσιών, οι λοιπές προϋποθέσεις λειτουργίας τους, καθώς και τα φορολογικά ζητήματα (προσδιορισμός ακαθάριστων εσόδων, ποσοστού κέρδους, φορολογητέου εισοδήματος, υπολογισμός φόρου εισοδήματος και εφαρμοζόμενη διαδικασία καταβολής του, θέματα ΦΠΑ, κ.ά.).

Με βάση τον νόμο, η διαχείριση της οικογενειακής περιουσίας φυσικών προσώπων με φορολογική κατοικία στην Ελλάδα, μπορεί να πραγματοποιείται από εταιρείες ειδικού σκοπού, οι οποίες λειτουργούν με οποιαδήποτε από τις νομικές μορφές που προβλέπονται στον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ΚΦΕ) - μεταξύ των οποίων, ανώνυμη εταιρεία, εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, ιδιωτική κεφαλαι-

ουχική εταιρεία, προσωπικές εταιρείες, κ.λπ. - αλλά όχι ως νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Αποκλειστικός σκοπός των παραπάνω εταιρειών ειδικού σκοπού είναι να παρέχουν υποστήριξη σε φυσικά πρόσωπα με φορολογική κατοικία στην Ελλάδα και στα μέλη των οικογενειών τους (π.χ., ως τέτοια ορίζονται ο έτερος των συζύγων/μέρος συμφώνου συμβίωσης, τα άγαμα τέκνα τους, οι γονείς τους) κατά τη διοίκηση και διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων και επενδύσεών τους, που κατέχουν είτε άμεσα είτε έμμεσα, μέσω νομικών προσώπων ή νομικών οντοτήτων.

Με την απόφαση Α.1043/2022 καθορίζονται οι υπηρεσίες που δύνανται να παρέχουν οι εταιρείες ειδικού σκοπού διαχείρισης οικογενειακής περιουσίας και λοιπά ζητήματα για την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 71Η του ν. 4172/2013 (Α' 167), περί κινήτρων για εταιρείες ειδικού σκοπού διαχείρισης οικογενειακής περιουσίας (ΕΕΣΔΟΠ).

#### 4.6. Φορολογικά κίνητρα σε «επενδυτικούς αγγέλους»

Με τον νόμο 4712/2020 προστέθηκε το νέο άρθρο 70Α στον ΚΦΕ για την έκπτωση από το φορολογητέο εισόδημα επενδυτικών αγγέλων, ποσού ίσου με το 50% του ποσού που εισφέρεται σε κεφαλαιουχικές εταιρείες που είναι εγγεγραμμένες στο Εθνικό Μητρώο Νεοφυών Επιχειρήσεων της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας.

Ως «επενδυτικοί άγγελοι» (angel investors) νοούνται τα φυσικά πρόσωπα που εισφέρουν επενδυτικά κεφάλαια στις εν λόγω κεφαλαιουχικές εταιρείες.

Το παραπάνω ποσό εκπίπτει από το φορολογητέο εισόδημα των επενδυτικών αγγέλων, αναλογικά, ανά κατηγορία δηλωθέντος εισοδήματος του φορολογικού έτους εντός του οποίου πραγματοποιήθηκε η εισφορά.

Η έκπτωση αυτή εφαρμόζεται για εισφορές κεφαλαίων φυσικού προσώπου-επενδυτή, μέχρι του συνολικού ποσού των €300.000 ανά φορολογικό έτος, οι οποίες διενεργούνται σε έως τρεις διαφορετικές νεοφυείς επιχειρήσεις και μέχρι του ποσού των €100.000 ανά επιχείρηση.

## 4.7. Φορολογικά κίνητρα για συνταξιούχους εξωτερικού

### Φορολογική μεταχείριση εισοδημάτων αλλοδαπών συντάξεων, για φυσικά πρόσωπα που επιλέγουν να μεταφέρουν την κατοικία τους στην Ελλάδα

Με τον νόμο 4714/2020 (ΦΕΚ Α' 148/31.7.2020) προβλέπεται – με ισχύ από τα φορολογικά έτη που αρχίζουν από 1η Ιανουαρίου 2020 και εφεξής – η δυνατότητα να υπαχθούν με αίτησή τους σε καθεστώς εναλλακτικής φορολόγησης για το εισόδημά τους που προκύπτει στην αλλοδαπή.

Προϋπόθεση είναι ότι το φυσικό πρόσωπο δικαιούχος εισοδήματος από σύνταξη που προκύπτει στην αλλοδαπή:

- α)** δεν ήταν φορολογικός κάτοικος Ελλάδας τα προηγούμενα πέντε από τα έξι έτη πριν από τη μεταφορά της φορολογικής κατοικίας του στην Ελλάδα, και
- β)** μεταφέρει τη φορολογική του κατοικία από κράτος με το οποίο είναι σε ισχύ συμφωνία διοικητικής συνεργασίας στον τομέα της φορολογίας με την Ελλάδα.

Προθεσμία για την υποβολή της αίτησης υπαγωγής στο καθεστώς αυτό ορίζεται η 31η Μαρτίου του εκάστοτε φορολογικού έτους. Αιτήσεις που υποβάλλονται μετά την 31η Μαρτίου του εκάστοτε φορολογικού έτους, γίνονται δεκτές και εξετάζονται για την υπαγωγή του φορολογούμενου στον εναλλακτικό τρόπο φορολόγησης του εισοδήματος που προκύπτει στην αλλοδαπή για το επόμενο φορολο-

γικό έτος. Μετά την αποδοχή της αίτησης υπαγωγής στο υπόψη καθεστώς, προβλέπεται υποχρέωση του φυσικού προσώπου:

- » να δηλώνει στην Ελλάδα, α) τα εισοδήματά του που προκύπτουν στην ημεδαπή, και β) τα εισοδήματά του που προκύπτουν στην αλλοδαπή και υπόκεινται στην εναλλακτική φορολόγηση,
- » να καταβάλλει κάθε φορολογικό έτος ως το τέλος Ιουλίου, αυτοτελώς, φόρο με συντελεστή 7% για το σύνολο του εισοδήματός του που αποκτήθηκε στην αλλοδαπή, με δυνατότητα πίστωσης φόρου αλλοδαπής (υπό προϋποθέσεις) και με εξάντληση κάθε φορολογικής υποχρέωσής του και απαλλαγή από την ειδική εισφορά αλληλεγγύης για το εισόδημα αυτό, και
- » να φορολογείται στην Ελλάδα για τα εισοδήματα ελληνικών πηγών με βάση τις γενικές διατάξεις.

Με την έγκριση της αίτησης, το φυσικό πρόσωπο είναι φορολογικός κάτοικος Ελλάδας, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 4 του ν. 4172/2013, για το φορολογικό έτος για το οποίο υποβάλλεται η αίτησή του και για 15 φορολογικά έτη συνολικά, και ορίζει διεύθυνση κατοικίας στην Ελλάδα.



## EY | Building a better working world

Στην EY, σκοπός μας είναι η δημιουργία ενός καλύτερου εργασιακού κόσμου, παράγοντας μακροπρόθεσμη αξία για τους πελάτες μας, τους ανθρώπους μας και την κοινωνία, και οικοδομώντας εμπιστοσύνη στις κεφαλαιαγορές.

Αξιοποιώντας τα δεδομένα και την τεχνολογία, οι πολυσυνθετικές ομάδες μας, σε περισσότερες από 150 χώρες, οικοδομούν την εμπιστοσύνη μέσω της διασφάλισης της καλής λειτουργίας των επιχειρήσεων και βοηθούν τους πελάτες μας να αναπτυχθούν, να μετασχηματιστούν και να λειτουργήσουν αποτελεσματικότερα.

Μέσω των Ελεγκτικών, Συμβουλευτικών, Νομικών και Φορολογικών Υπηρεσιών μας, καθώς και μέσω των Συμβουλευτικών Υπηρεσιών Εταιρικής Στρατηγικής και Συναλλαγών, οι ομάδες της EY θέτουν καλύτερες ερωτήσεις, για να καταλήξουν σε νέες απαντήσεις στα περίπλοκα ζητήματα που αντιμετωπίζει ο κόσμος μας σήμερα.

Ο όρος EY αναφέρεται στον παγκόσμιο οργανισμό, και μπορεί να αναφέρεται σε μία, ή περισσότερες, από τις εταιρείες μέλη της Ernst & Young Global Limited, καθεμία από τις οποίες αποτελεί ξεχωριστή νομική οντότητα. Η Ernst & Young Global Limited, μια βρετανική εταιρεία περιορισμένης ευθύνης δια εγγυήσεως, δεν παρέχει υπηρεσίες σε πελάτες. Πληροφορίες αναφορικά με τον τρόπο που η EY συγκεντρώνει και χρησιμοποιεί τυχόν προσωπικά δεδομένα, καθώς και περιγραφή των δικαιωμάτων των υποκειμένων σύμφωνα με τη νομοθεσία περί προσωπικών δεδομένων, είναι διαθέσιμα στον σύνδεσμο [ey.com/privacy](http://ey.com/privacy). Για περισσότερες πληροφορίες για τον οργανισμό μας, παρακαλούμε επισκεφθείτε το [ey.com](http://ey.com).

© 2024 EY  
All Rights Reserved.

[ey.com](http://ey.com)



EY



EY Greece



[eygreece](https://www.instagram.com/eygreece)



@EY\_Greece



EY Greece

Επωνυμία: ΕΡΝΣΤ ΚΑΙ ΓιΑΝΓΚ Μονοπρόσωπη Ανώνυμη Εταιρία Παροχής Συμβουλευτικών Υπηρεσιών  
Διακριτικός Τίτλος: ERNST & YOUNG BUSINESS ADVISORY SOLUTIONS  
Νομική Μορφή: Ανώνυμη Εταιρία  
Έδρα: Χειμάρρας 8B, Μαρούσι, 15125  
Αριθμός ΓΕΜΗ: 001576101000

Επωνυμία: ΕΡΝΣΤ & ΓιΑΝΓΚ (ΕΛΛΑΣ) Ορκωτοί Ελεγκτές Λογιστές Α.Ε.  
Διακριτικός Τίτλος: ERNST & YOUNG  
Νομική Μορφή: Ανώνυμη Εταιρία  
Έδρα: Χειμάρρας 8B, Μαρούσι, 15125  
Αριθμός ΓΕΜΗ: 000710901000

Το εν λόγω υλικό έχει δημιουργηθεί για σκοπούς γενικής πληροφόρησης και δεν προορίζεται για χρήση ως λογιστική, φορολογική, νομική ή άλλη επαγγελματική συμβουλή. Παρακαλούμε επικοινωνήστε με τους συμβούλους σας, για εξειδικευμένη καθοδήγηση.

## BrainReGain | Ελληνισμός Εν Δράσει

Το BrainReGain - Ελληνισμός Εν Δράσει είναι μια πρωτοβουλία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που επιδιώκει τη δημιουργία διαύλων επικοινωνίας μεταξύ των Ελλήνων επιστημόνων και επαγγελματιών του εξωτερικού και της Ελληνικής επιχειρηματικής κοινότητας, με στόχο:

- » τη δημιουργία συνθηκών για την «επιστροφή» της γενιάς των brain drainers στην Ελλάδα
- » τη δημιουργία νέων διαύλων επικοινωνίας όλων των Ελλήνων
- » τη συνεργασία παραγωγικών δυνάμεων εντός και εκτός της χώρας που θα συμβάλουν στην ανασυγκρότηση της

Το BrainReGain αντλεί τη δύναμη του από την ισχυρή συμμαχία που αποτελείται από 100.000 Έλληνες του εξωτερικού, 48 κορυφαίες ελληνικές επιχειρήσεις και 90 ανώτατα στελέχη/ μέντορες. Στις δράσεις της πρωτοβουλίας περιλαμβάνονται:



Η διαδικτυακή πλατφόρμα BrainGain JOBS in Greece για την προώθηση θέσεων υψηλού επιπέδου και την προσέλκυση Ελλήνων του εξωτερικού. Στην πλατφόρμα Ελληνικές επιχειρήσεις αναρτούν δωρεάν τις θέσεις εργασίας καθώς και τα κίνητρα επαναπατρισμού Ελλήνων της διασποράς.



Η υπηρεσία Brain Regain Mentoring παρέχει στους Έλληνες που εργάζονται στο εξωτερικό και επιθυμούν να επιστρέψουν και να εργαστούν στην Ελλάδα, την ευκαιρία της προσωπικής επαφής με στελέχη των μεγαλύτερων εταιρειών της Ελλάδας που θα λειτουργήσουν ως Μέντορές τους.  
**Η υπηρεσία παρέχεται δωρεάν.**

Περισσότερες πληροφορίες θα βρείτε στο:  
[brainregain.gr/el](http://brainregain.gr/el)



BrainRegain



BrainRegain



Braingain



Brain ReGain